

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
CIVILTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

**COVID-19 KĀ *FORCE MAJEURE*: PRAKSE UN
PROBLEMĀTIKA**

BAKALaura DARBS

Autors: **ELIZABETE VEGNERE**

Studenta apliecības Nr.: ev19054

Darba vadītājs: profesors Dr. iur. Jānis Kārklīšs

JŪRMALA 2022

ANOTĀCIJA

Darba rakstīšanas brīdī ir apritējuši jau vairāk nekā divi gadi, kopš COVID-19 pandēmija skāra pasauli. Sabiedrība ir iemācījusies ar šo vīrusu sadzīvot kā ar nepatīkamām un konstantām zobu sāpēm. Tomēr juridiskās problēmas, kas sākās līdz ar pandēmiju, joprojām nav vienoti un precīzi atrisinātas. Joprojām liela daļa fizisku un juridisku personu sastopas ar jautājumu, vai pandēmija ir pietiekams iemesls, lai nepildītu līgumu.

Pētījuma mērķis ir rast atbildi uz šo jautājumu un skaidri definēt, vai COVID-19 ir *force majeure* gadījums vai arī kas cits.

Pētījumā tiek aplūkoti dažādu autoru viedokļi, tiesu prakse, kā arī zinātniskā literatūra. Secinājumi tiek apkopoti, lai rastu atbildi uz hipotēzi.

Pētījumā tika secināts, ka nav viennozīmīgas atbildes uz to, vai COVID-19 ir *force majeure*, bet tas ir jāsecina atsevišķi par katru konkrētu saistību un gadījumu, individuāli piemērojot kritērijus.

Atslēgvārdi: nepārvaramā vara, līgumsaistošais spēks, civiltiesiskā atbildība, saistību tiesības, pandēmija, apstākļu izmaiņu klauzula.

ANNOTATION

At the time of writing it has been more than two years since the COVID-19 pandemic hit the world. Society has learned to live with this virus as with an unpleasant and constant toothache. However, the legal challenges that started with the pandemic remain unresolved precisely and unitedly. A large number of individuals and legal entities still face the question: is the pandemic sufficient to avoid observing a contract?

The aim of the study is to find an answer to this question and clearly state whether COVID-19 is force majeure or something else entirely.

The study researches opinions of different authors, case law and scientific literature. The conclusions are compiled to find an answer to the hypothesis.

The study concluded that there is no clear answer as to whether COVID-19 is a case of force majeure, but that it must be decided on a case-by-case basis by applying the criteria individually.

Keywords: force majeure, contractual force, civil liability, rights of obligation, pandemic, hardship clause.

SATURS

Saīsinājumu un apzīmējumu saraksts.....	5
Ievads	6
1. Darbam nozīmīgo jēdzienu definēšana	8
1.1. COVID-19.....	8
1.2. Nepārvaramā vara jeb <i>force majeure</i>	9
1.3. Nejaušs notikums	10
1.4. Apstākļu izmaiņu klauzula jeb <i>hardship clause</i>	12
2. Jēdzienu izpratne un piemērošana COVID-19 pandēmijas kontekstā	14
2.1. Latvijas Republikas tiesību akti, kas regulēja rīcību COVID-19 pandēmijas laikā	14
2.2. Nepārvaramās varas jēdziena izpratne un piemērošana.....	16
2.3. Apstākļu izmaiņas jēdziena izpratne un piemērošana.....	31
3. COVID-19 kā <i>Force Majeure</i> vērtējums	35
Kopsavilkums.....	39
Izmantotās literatūras un avotu saraksts.....	41
Dokumentārā lapa	46
1. Pielikums.....	47

SAĪSINĀJUMU UN APZĪMĒJUMU SARAKSTS

ES	Eiropas Savienība
LR	Latvijas Republika
CL	Latvijas Republikas Civillikums
FM	Nepārvaramā vara (<i>force majeure</i>)
UNIDROIT	Starptautisko privāttiesību unifikācijas institūts (<i>International Institute for the Unification of Private Law</i>)
ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija (<i>United Nations</i>)
EUR	Eiro – 19 Eiropas Savienības valstu, tostarp Latvijas, oficiālā valūta
HC	Apstākļu izmaiņu klauzula (<i>hardship clause</i>)
MK	Latvijas Republikas Ministru kabinets
EST	Eiropas Savienības Tiesa
AT	Augstākā tiesa

IEVADS

Šī pētījuma izstrādes brīdī ir pagājuši vairāk nekā divi gadi, kopš pirmo reizi Latvijā tika izsludināta ārkārtas situācija COVID-19 pandēmijas dēļ. Vēl pirms gada, autorei rakstot studiju darbu, kurā arī tika pievērsta uzmanība COVID-19 pandēmijai, neviens īsti nezināja, kad šī krīze beigsies. Šobrīd beigas kļūst arvien redzamākas un dzīve sāk atgriezties vecajās sliedēs – uzņēmumi pamazām atgūstas no zaudējumiem, mācības atsākas klātienē, un Lieldienas jau varēja svinēt ģimenes lokā.

COVID-19 pandēmija, kā tas lielākoties ir ar vēsturiski nozīmīgiem notikumiem, skāra arī tieslietu nozari, radot jaunus jautājumus un aizsākot jaunas diskusijas. Lai gan nepārvaramā vara – *force majeure* – ir jēdziens, kas pazīstams jau no romiešu tiesībām, tas nebūt nenozīmē, ka par šī jēdziena izmantošanu un pielietošanu nav šaubu. Tāds notikums kā globāla pandēmija, kas rada problēmas saistību izpildē, liek aizdomāties un uzdot jautājumu, vai COVID-19 ir nepārvaramā vara. Vai es drīkstu nepildīt savu līgumu?

Pirms diviem gadiem darba autore ar pilnīgu pārliecību būtu teikusi, ka atbilde ir “jā” un par to nav nekādu šaubu. Šobrīd, esot pēdējā kursā bakalaura studijās un krietnu laiku profesionāli strādājot tieši ar civiltiesību jautājumiem pandēmijas laikā, autore vairs nav tik pārliecināta.

Darbu uzsākot, autore izvirzīs šādu hipotēzi: COVID-19 pandēmija ir nepārvaramā vara, kas ir pietiekams iemesls, lai nepiemērotu līgumsaistošo spēku.

Darba mērķis ir noskaidrot, vai hipotēze ir patiesa vai aplama. Lai sasniegtu mērķi, tiks izvirzīti šādi uzdevumi:

1. Definēt darbam nozīmīgos jēdzienus, veicot pirmreizēju regulējuma apskatu.
2. Izpētīt un izprast, kā globāli tiek saprasti jēdzieni “nepārvaramā vara” un “īpaši izmainījušos apstākļu klauzula”.
3. Izpētīt un izprast, kā globāli šie jēdzieni tiek piemēroti, it īpaši kontekstā ar COVID-19 pandēmiju.
4. Izpētīt COVID-19 krīzi regulējošos tiesību aktus Latvijā.
5. Izvirzīt savus kritērijus, lai varētu nonākt pie secinājumiem par izvirzīto hipotēzi.

Darbā tiks izmantotas šādas metodes: analītiskā metode, induktīvā metode, deduktīvā metode, vēsturiskā metode, deskriptīvā metode.

Bakalaura darbs sastāvēs no trīs nodaļām un septiņām apakšnodaļām. Pirmajā nodaļā tiks apskatīta sākotnējā izpratne par darbam nozīmīgākajiem jēdzieniem. Otrajā nodaļā tiks

apskatīta nepārvaramās varas un īpaši izmainījušos apstākļu izpratne un piemērošana, it īpaši kontekstā ar COVID-19 pandēmiju. Trešajā nodaļā tiks analizēts iepriekš apskatītais un piedāvāti kritēriji tam, lai rastu atbildi uz izvirzīto hipotēzi.

Bakalaura darba izstrādes gaitā tiks izmantoti Latvijas Republikas un Eiropas Savienības normatīvie akti, juridiskā literatūra, juridiskā periodika, Latvijas un ārzemju tiesu prakse, zinātniskie raksti un pētījuma darbi, kā arī avoti internetā.

1. DARBAM NOZĪMĪGO JĒDZIENU DEFINĒŠANA

Šajā nodaļā autore aplūko četrus darbam nozīmīgākos jēdzienus un to saturu – “COVID-19”, “nepārvaramā vara”, “nejaušs notikums” un “apstākļu izmaiņu klauzula”. Tā kā nepārvaramā vara un apstākļu izmaiņu klauzula ir darbam nozīmīgākie jēdzieni, kuru saturs ir pakāpeniski atklāts turpmākajās nodaļās, šajā nodaļā tiek apskatīta tikai pirmreizēja izpratne par tiem un to regulējums tiesību aktos.

1.1. COVID-19

Koronavīrusa slimība (jeb COVID-19) ir infekcijas slimība, ko izraisa SARS-CoV-2 vīruss. Šī slimība parasti izpaužas kā elpceļu infekcija, un lielākā daļa slimnieku atveseļojas bez īpašas ārstēšanas. Tomēr gados vecāki cilvēki un/vai cilvēki, kuri cieš no sirds un asinsvadu slimībām, diabēta, hroniskām elpceļu slimībām vai vēža, riskē saslimt smagi. Smagos slimošanas gadījumos var gadīties nokļūt slimnīcā.

Pasaules Veselības Organizācijas statistika uz 2022. gada 8. aprīļa pēcpusdienu ziņo par 494 587 638 apstiprinātiem COVID-19 saslimšanas gadījumiem, no kuriem 6 170 283 cilvēku ir miruši.¹

COVID-19 pandēmijas smagākajā posmā (darba rakstīšanas brīdī), LR bija spēkā vairāku veidu epidemioloģiskie ierobežojumi un vairākas reizes tika izsludināts ārkārtas stāvoklis. Lielāki vai mazāki ierobežojumi tika noteikti no 2020. gada 13. marta līdz 2022. gada 1. aprīlim – vairāk nekā divus gadus. Vēl joprojām, 2022. gada aprīlī, spēkā ir daži ierobežojumi – galvenokārt par medicīnisko masku/respiratoru obligātu nēsāšanu sabiedriskajā transportā un medicīnas iestādēs.

Epidemioloģiskie ierobežojumi bija dažādi – ar mērķi mazināt saslimstību un veicināt vakcinācijas ātrumu no laika, kad sabiedrībai kļuva pieejamas vakcīnas pret COVID-19 (apmēram no 2021. gada vēla pavasara/vasaras sākuma). Ar ierobežojumiem valdība centās izskaust lieku pulcēšanos. Papildus tam, ka sabiedrībai tika lūgts bez vajadzības ārpus dzīvesvietas nedoties, publisku vietu apmeklēšana tika arī dažādi apgrūtināta. Cilvēkiem bija jānēsā sejas maskas (sākotnēji derēja arī auduma maskas, taču kopš 2021. gada nogales atļautas bija tikai medicīniskās maskas vai respiratori bez vārstuļa), jāievēro 2 m distance citam no cita un regulāri jādezinficē/jāmazgā rokas (šī gan bija rekomendējoša prasība). Smagākajos saslimstības periodos tika noteikti aizliegumi tirdzniecības, izklaides un citām nozarēm. Izklaides un skaistumkopšanas pakalpojumi ilgu laiku tika aizliegti pilnībā, un tika

---

¹ I.WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard. Pieejams: <https://covid19.who.int/>

ierobežota tirdzniecība. Veikalos notika pircēju uzskaitē, un uz konkrētu m² skaitu varēja atrasties konkrēts cilvēku skaits. 2021. gada nogalē/ 2022. gada sākumā tirdzniecības centros nedrīkstēja atrasties cilvēki bez vakcinācijas/pārslimošanas sertifikāta. Gandrīz visām profesijām, kas darba pienākumus veic klātienē un it īpaši saskaroties ar citiem cilvēkiem, tika noteikta obligāta vakcinācija. Dažos laika periodos darbs klātienē tika atļauts tikai vitāli svarīgu darba pienākumu veicējiem un ar nelieliem pārtraukumiem divus gadus skolēni un studenti mācījās attālināti. Smagākajos pandēmijas brīžos tika ieviesta arī komandantstunda (piemēram, no plkst. 20.00 līdz plkst. 6.00).

Šie ierobežojumi, kas, protams, bija nepatīkami visai sabiedrībai, ļoti daudziem radīja milzīgus zaudējumus un parādsaistības. Valsts ieņēmumu dienesta dati liecina, ka 2019. gada 1. aprīlī nodokļu maksātāju – juridisko personu – skaits bija 197 937, bet 2022. gada 1. aprīlī tas ir 188 391, tātad, par ~9 500 juridisko personu mazāk.² Oficiālās statistikas portāla dati liecina, ka komersantu neto apgrozījums 2019. gadā bija 68 080,7 milj. EUR, bet 2020. gadā – 63 535,7 milj. EUR (dati par 2021. gadu nav pieejami).³ Dati par bezdarbu liecina, ka 2019. gadā pavisam bija 61,3 tūkstoši bezdarbnieku, bet 2021. gadā tie jau bija 70,6 tūkstoši. 2020. gadā bezdarbnieku skaits bija vēl augstāks – 78,7 tūkstoši.⁴

1.2. Nepārvaramā vara jeb *force majeure*

Nepārvaramā vara nav jēdziens, kas būtu skaidri definēts Latvijas likumdošanā. Ar to parasti saprot abstraktu apstākļu kopību/ģenerālklausulu, un katrs tiesnesis vai līgums šo jēdzienu var definēt citādi, kamēr tas atbilst četriem objektīvajiem, vispārīgajiem principiem:

1. No tās nav iespējams izvairīties, un tās sekas nav iespējams pārvarēt.
2. To saprātīga persona līguma slēgšanas brīdī nevarēja paredzēt.
3. Tā nav notikusi puses vai tās kontrolē esošas personas rīcības dēļ.
4. Tā saistību izpildi ne tikai apgrūtina, bet padara par neiespējamu.⁵

Lai kādu apstākli vai notikumu atzītu par FM, ir jāizpildās visiem trim nosacījumiem. Bieži vien likumdošanā FM atrodas blakus jēdzienam “nejaušs gadījums”, un par abiem šiem iestājas vienādas vai līdzīgas sekas.

² 1.Valsts Ieņēmumu dienests. Statistika. Nodokļu maksātāji. Pieejams: <https://www.vid.gov.lv/lv/statistika/nodoklu-maksataji>

³ Oficiālās statistikas portāls. Datubāze. UFF020. Komersantu peļņa vai zaudējumi (milj. eiro) 1995 – 2020. Pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_ENT_UF_UFF/UFF020/

⁴ Oficiālās statistikas portāls. Galvenie rādītāji. Bezdarbs. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/darbs/bezdarbs/12014-bezdarbs?themeCode=NBBA>

⁵ Torgāns K. Saistību tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 69. lpp.

CL 1587. pants nosaka pamatprincipu, ka tiesīgi noslēgts līgums ir jāpilda un neviena puse nevar no līguma atkāpties darījuma sevišķā smaguma vai vēlāk radušos izpildīšanas grūtību dēļ. Tas ir princips Latvijas (un ne tikai) likumdošanā – nolīgtais ir jāpilda jeb *pacta sunt servanda*. Atkāpšanās no saistībām pieejama tikai ļoti konkrētos gadījumos, kuri daļēji atrunāti iepriekš. Civillikuma Saistību tiesību daļas komentāros autori darījuma sevišķo smagumu skaidro šādi: “[..] puse ir piekritusi, uzņēmusies tādu līgumu pildīt. Līgumiem var būt nozīme tikai tad, ja tie saista. Tāpēc izņēmumi ir ļoti reti, un tie saistās ar citāda rakstura iebildumiem [..].”⁶ Pārmērīgs zaudējums kā iemesls, lai līgumu atceltu, darbojas tikai pirkuma, nomas un īres līguma gadījumā – un arī tikai tad, ja otra puse rīkojusies ļaunprātīgi.⁷

CL komentāros autori piemin nepārvaramo varu kā vienīgo likumisko apstākli, kas atbrīvo no atbildības par līguma nepildīšanu. Vienlaikus jāatceras, ka puses var noteikt līgumā citus apstākļus, kuriem iestājoties līgums nav jāpilda (līgumu brīvības princips).⁸

CL FM kā šķērslis saistību izpildei ir minēts šādos pantos – 492., 1347., 1349., 1657., 1773., 1998., 2147., 2148., 2220., 2233. un 2347.

UNIDROIT starptautiskie komercilīgumu principi (turpmāk – UNIDROIT principi)

7.1.7. pantā atrunā FM definīciju. Jāizpildās apstākļiem:

1. Puse traucēkli nespēja kontrolēt.
2. Objektīvi nevarēja sagaidīt, ka puse šo traucēkli ņems vērā, slēdzot līgumu.
3. Objektīvi nevarēja sagaidīt, ka puse no šī traucēkļa izvairīsies vai pārvarēs tā sekas.

Jāpiemin, ka pusei, kas atsaucas uz FM, protams, ir šie visi trīs apstākļi jāpierāda.

Papildus pantā minēts, ka, ja šķērslis ir īslaicīgs, FM kalpo kā attaisnojums saistības nepildīšanai tikai tik ilgi, kamēr šķērslis vai tā sekas atstāj ietekmi uz saistības izpildi. Pēdējā panta daļā atrunāts tas, ka “nekas šajā pantā neliedz pusei īstenot tiesības izbeigt līgumu vai ieturēt izpildi, vai pieprasīt procentus par pienākošos samaksu”.⁹

1.3. Nejaušs notikums

Līdzīgi kā FM, arī nejaušs gadījums ir jēdziens, kas LR Civillikumā nav skaidri definēts. Šī jēdziena izpratne nāk no CL 1773. panta: “Zaudējums ir tiešs, kad tas ir prettiesīgas darbības vai bezdarbības dabiskās un nepieciešamās sekas, netiešs – kad tas

⁶ Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Saistību tiesības (1401.-2400.p.). Rīga, Mans īpašums, 1998, 118. lpp.

⁷ Latvijas Republikas Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937.

⁸ Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. 1998, 118. lpp

⁹ UNIDROIT Starptautiskie komercilīgumu principi 2016.

cēlies, sagadoties sevišķiem apstākļiem vai attiecībām, nejaušs – kad tā cēlonis ir nejaušs notikums vai nepārvaramā vara.”

Tālākos pantos “nejaušs notikums” ir tikai tas, kas izraisa “nejaušu zaudējumu” – ko likums tad arī regulē.

CL 1774. pants nosaka, ka nejaušs zaudējums (tātad tāds, kas cēlies no nejauša notikuma vai FM) nevienam nav jāatlīdzina. Vienīgais izņēmums no šī principa ir tad, ja saistību dalībnieks līgumā ir tieši uzņēmies nejaušības risku.

Tomēr ir arī gadījumi, kad saistību dalībniekam jāatbild par nejaušības risku, kaut arī tas nav pielīgts līgumā. CL 1974. pantā noteikts, ka glabātājs par nejaušības risku atbild, ja lieto vai atsavina glabājamo lietu pretēji līgumam, kavē tās atdošanu vai līgums noslēgts uz CL 1978. panta pamata. CL 1993. pants nosaka, ka, glabājumam pārvēršoties par aizdevumu, parādnieks atbild arī par nejaušības risku. CL 2023. nosaka, ka pēc pirkuma līguma noslēgšana viss risks par nejaušu gadījumu, ja tā dēļ lieta iet bojā vai bojājas, pāriet pircējam. Līdzīgi nosacījumi ir arī citos CL pantos.

Vairāki citi panti savukārt atkārtoti nosaka, ka par nejaušu zaudējumu nevienam nav jāatlīdzina. Šie panti (piemēram, CL 1955. un 2128. pants) piemin, ka šis nosacījums ir spēkā, ja saistību dalībnieki ir ievērojuši “likumisko rūpību” – “visu to rūpību, kādu pēc taisnības var prasīt”.

Vēl citos pantos savukārt ir regulēti notikumi, kuros nejauša gadījuma dēļ saistības nav jāpilda tajā daļā, kurā tās ietekmē konkrētais nejaušais gadījums. Tādi ir, piemēram, CL 2147. panta pirmā daļa, kas atrunā nomas/īres maksāšanas saistību (jāpiemin, ka šī paša panta ceturtajā daļā tādas pašas sekas paredzētas par FM gadījumu), un CL 2227. gadījums, kas atrunā saistības, kas cēlušās no uzņēmuma līguma.

Civillikuma komentāros par CL 1774. pantu rakstīts šādi: “Noteikums, ka nejaušs zaudējums nevienam nav jāatlīdzina, izriet no tā, ka nav iespējams konstatēt šāda zaudējuma cēlonisko sakaru ar kādas personas prettiesisku rīcību. Nav arī atbildības otra priekšnoteikuma – vainas.”¹⁰

No iepriekš minētā noprotams, ka Latvijas tiesību sistēmā nejaušs notikums ir jēdziens, kas ļoti bieži tiek piemērots vienādi ar nepārvaramās varas jēdzienu.

---

¹⁰ Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. 1998, 270. lpp.

Starptautiskajās un citu valstu nacionālajās tiesībās jēdziens “nejaušs notikums” nav īpaši zināms un izmantots. Šajās tiesību sistēmās vairāk pielieto nepārvaramās varas jēdzienu.

1.4. Apstākļu izmaiņu klauzula jeb *hardship clause*

Apstākļu izmaiņu klauzula ir viena no iespējām, ko var piemērot, lai pamatotu saistību neizpildi vai kavējumu tā izpildē. Latvijas tiesību aktos šis princips nav atrunāts un piemērojams.

UNIDROIT principi “grūtībām” ir atveltījuši veselu sadaļu (6. nodaļas 2. sadaļa). Nodaļa sākas ar pamatprincipu – tas, ka līguma izpilde kļūst apgrūtināta, neatbrīvo pusi no saistībām, bet vērā jāņem nākamie nosacījumi. Tas ir tas pats princips, kas ir aprakstīts CL 1587. pantā. Grūtību definīcija, kas minēta 6.2.2. pantā, ir diezgan līdzīga FM definīcijai:

1. Apstākļi radās vai kļuva zināmi apgrūtinātajai pusei pēc līguma noslēgšanas.
2. Līguma noslēgšanas laikā apgrūtinātā puse objektīvi nevarēja šos apstākļus ņemt vērā/paredzēt.
3. Apgrūtinātā puse šos apstākļus nevar kontrolēt vai novērst.
4. Apgrūtinātā puse neuzņēmas notikumu risku.

Ja ir iestājušies šie apstākļi, tad UNIDROIT principi atļauj apgrūtinātajai pusei pieprasīt pārrunas, bet tas nenozīmē, ka šī puse drīkst nepildīt savas saistības. Ja sarunu ceļā netiek panākti jauni apmierinoši nosacījumi, puses var vērsties tiesā, kura var vai nu līgumu izbeigt (ar lēmumu to labot), vai grozīt.

Izmainījušos apstākļu klauzula ir atrunāta arī Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 62. pantā.

Pirmajā daļā tiek noteikts tas, ka būtiska apstākļu maiņa nevar tikt izmantota par līguma darbības pārtraukšanas iemeslu, izņemot, ja šo apstākļu iepriekšēja pastāvēšana bijusi par būtisku pamatu līguma slēgšanai un apstākļu maiņa būtiski maina pildāmo saistību apjomu. Otrā daļa nosaka, ka būtiska apstākļu maiņa nevar tikt izmantota par līguma pārtraukšanas iemeslu, ja līgums nosaka robežu, vai ja maiņa, uz ko atsaucās dalībnieks, ir viņa paša līgumā paredzēto vai jebkuru citu starptautisku saistību, kuru tas uzņēmis pret citu līguma dalībnieku, pārkāpuma rezultāts. Savukārt panta trešā daļa nosaka, ka, ja pēc iepriekšminētā saistību dalībnieks var atsaukties uz būtisku apstākļu maiņu kā pamatu līguma darbības pārtraukšanai, tad viņš var arī to izmantot kā pamatu līguma darbības apturēšanai.¹¹

---

¹¹ Apvienoto Nāciju Organizācijas Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām. Pieņemta 23.05.1969.

Ir redzams, ka HC starptautiskos tiesību aktos ir regulēta krietni mazāk nekā FM. Līdzīga situācija ir arī nacionālajās tiesībās – HC ir minēta/regulēta tikai retajos valstu tiesību aktos.¹²

Amerikas Savienoto Valstu advokātu birojs *KPPB LAW*, izpētot vairāku štatu tiesību aktus, ir noteicis šādus kritērijus, lai konstatētu izmainījušos apstākļu klauzulas esamību:

- Apgrūtinātā puse pirms līguma noslēgšanas neparedzēja apstākļu izmaiņu.
- Apgrūtinātajai pusei nebūtu bijusi iespēja paredzēt apstākļu izmaiņu līguma noslēgšanas brīdī.
- Apgrūtinātā puse nevar kontrolēt apstākļu izmaiņu.
- Apgrūtinātā puse neuzņēmās apstākļu izmaiņas risku.
- Pierādīšanas pienākums gulstas uz apgrūtināto pusi.¹³

Eurojuris International savā 2016. gadā veidotajā dokumentā definē HC kā “grūtības”, kas “attiecas uz ekonomisko apstākļu maiņu, kas neļauj nevienai no pusēm pildīt savas līgumsaistības, bet padara visa līguma izpildi daudz neizdevīgāku šai pusei vai pat pamatīgi palielina apgrūtinātajai pusei izmaksas”.¹⁴

---

¹² Trans-Lex Principles. Principle No.VIII.1 – Hardship: Requirements. Pieejams: https://www.trans-lex.org/951000/_/hardship:-requirements/

¹³ Banerjee Roy. What is a hardship clause? Pieejams: <https://www.kppblaw.com/what-is-a-hardship-clause/>

¹⁴ Eurojuris International Contracts & Litigation Group. Hardship provisions & hardship clauses in international business contracts. July 2016. Pieejams: https://www.eurojuris.at/fileadmin/MemberArea/Files/EJ_International/Practice_Groups_Documents/International_Litigation_ADR_Contracts/Hardship-clause-2016.pdf

2. JĒDZIENU IZPRATNE UN PIEMĒROŠANA COVID-19 PANDĒMIJAS KONTEKSTĀ

2.1. Latvijas Republikas tiesību akti, kas regulēja rīcību COVID-19 pandēmijas laikā

Lai veiktu veiksmīgu judikatūras, tiesību normu un viedokļu analīzi, vispirms jānoskaidro, kādi tieši tiesību akti bija spēkā COVID-19 pandēmijas laikā un ko tie regulēja.

Epidemioloģiskos ierobežojumus LR lielākoties regulēja divi tiesību akti – Ministru kabineta noteikumi Nr. 662 (Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai) un Ministru kabineta rīkojumi par ārkārtējās situācijas izsludināšanu, no kuriem pēdējais ir MK rīkojums Nr. 720. Ņemot vērā, ka abiem tiesību aktiem ir bijis ļoti daudz grozījumu (darba rakstīšanas brīdī spēkā ir MK noteikumu Nr. 662 trīsdesmitā redakcija, bet MK rīkojumam Nr. 720 ir bijušas 24 redakcijas līdz brīdim, kad tas zaudēja spēku), autore apskatīja tieši abu tiesību aktu pamata redakcijas.

MK noteikumi Nr. 662 nosaka vispārējās epidemioloģiskās drošības prasības atsevišķi no tām, kas tiek noteiktas ar ārkārtējās situācijas regulējumu. Šo noteikumu pamata redakcijā tika noteiktas vairākas prasības, kas ietekmēja un ierobežoja ierasto dzīves ritējumu un neļāva cilvēkiem pilnībā veikt savus pienākumus un/vai izmantot savas tiesības. Noteikumi, kas uz visiem attiecās vienādi, bija šādi: prasība publiskās vietās lietot sejas masku, ievērot distancēšanos, ventilēt telpas, izolēties/ievērot mājas karantīnu/ievērot pašizolāciju gadījumā, ja personai tiek noteikts kontaktpersonas vai ar COVID inficējušās personas statuss.

Saimnieciskās darbības veicējiem (tirgotājiem, pakalpojumu sniedzējiem u. c. komersantiem, kas ikdienā strādā ciešā kontaktā ar cilvēkiem) tika noteiktas papildu saimniecisko darbību ierobežojošas prasības. Tirdzniecības/pakalpojumu sniegšanas telpās tika noteikts konkrēts cilvēku skaits uz m², tāpēc cilvēku plūsmu bija nepieciešams kontrolēt, nodrošinot pietiekamu groziņu/ratiņu skaitu.

Autores veiktais uzskaitījums nav vispusīgs, taču MK noteikumi Nr. 662 ir ļoti gari un tiem, kā jau iepriekš minēts, ir bijušas ļoti daudz redakciju. Šie noteikumi uzlika ikvienam komersantam un darba devējam (kā arī darba ņēmējam, lai gan mazāk) daudz jaunu pienākumu. Daudzos gadījumos šie pienākumi tika noteikti dažas dienas (vai pat vienu) pirms to stāšanās spēkā.¹⁵

---

¹⁵ Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai: Ministru kabineta 2021. gada 28. septembra noteikumi Nr. 662.

Savukārt MK rīkojums Nr. 720 uzlika vēl smagākas un konkrētākas prasības komersantiem un darba devējiem. Kā galvenā ir prasība, ka darba devējam jānodrošina attālinātais darbs visiem, izņemot tos darbiniekus, kuri nodrošina darba nepārtrauktību, kā arī darba telpās drīkstēja atrasties tikai darbinieki ar sadarbspējīgu sertifikātu vai negatīvu COVID testa rezultātu.

Epidemioloģiski nedrošā vidē (kur personām netika veikta vakcinācijas/pārslimošanas sertifikātu verifikācija) bija atļauts sniegt tikai nepieciešamākos pakalpojumus – tirdzniecību pārtikas veikalos, aptiekās, optikas veikalos, dzīvnieku barības veikalos, preses tirdzniecības vietās, higiēnas preču veikalos, telekomunikācijas preču un pakalpojumu vietās un degvielas uzpildes stacijās. Taču jau mēnesi pēc rīkojuma pieņemšanas tas tika grozīts (15.11.2021. redakcija), un epidemioloģiski nedrošā vidē tirdzniecības pakalpojumus sniegt varēja tikai tad, ja kopējā apmeklētājiem pieejamā telpu platība nebija lielāka par 1500 m².¹⁶

LR likumdevējs tieši nav minējis COVID-19 kā FM gadījumu, tomēr pandēmijas laika (tās laikā izlaistajos tiesību aktos, kuri izdoti ar mērķi apkarot pandēmiju vai samazināt tās efektus) tiesību aktos vairākas reizes (tieši un netieši) minēts FM jēdziens.

Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 46. panta 1. daļā ir noteikts: “Ja ceļotājam ir noslēgts līgums par kompleksu tūrisma pakalpojumu un kāda no pusēm ir vienpusēji izbeigusi līgumu Covid-19 infekcijas izplatības radītās ārkārtējās situācijas izsludināšanas dēļ Latvijas Republikā vai nepārvaramas varas apstākļu dēļ ceļojuma galamērķī saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību, tūrisma operators [...] ir tiesīgs ceļotājam naudas atmaksas vietā noformēt apliecinājumu par neizmantotā ceļojuma vērtību [...]”.¹⁷

Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likumā vairākos pantos tiek piedāvāts atbalsts un atlaides nodokļu maksātājiem Covid-19 radīto seku dēļ. Šī likuma 4. pants nosaka, ka nodokļu maksātājam, kurš atbilst noteiktiem kritērijiem (lai kvalificētos atbalstam) un kuram ir radies nodokļu samaksas termiņa kavējums Covid-19 izplatības dēļ, ir tiesības pietiekties nodokļu samaksas termiņa pagarinājumam un arī lūgt piešķirt nodokļu samaksas termiņa pagarinājumu tiem kavētajiem nodokļu maksājumiem, kuru termiņš ir pagarināts (saskaņā ar likumu “Par nodokļiem un nodevām”), ja viņš ir ievērojis maksājumu samaksas kārtību. Šo nokavēto maksājumu samaksu var vai nu sadalīt termiņos, vai atlikt uz laiku līdz pat trīs gadiem. Šim maksājumam arī netiek noteikta nokavējuma nauda.¹⁸

¹⁶ Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu: Ministru kabineta 2021. gada 9. oktobra rīkojums Nr. 720.

¹⁷ Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums: LV likums. Pieņemts 05.06.2020.

¹⁸ Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likums: LV likums. Pieņemts 05.06.2020.

Līdzīga iespēja (šī likuma 4.² pantā) ir paredzēta nodokļu maksātājiem, kuri nevar veikt saimniecisko darbību, kura ir to pamatdarbības veids.

Lai gan par nepārvaramo varu nevar runāt nodokļu kontekstā, jo tas ir izteikti privāttiesisks jēdziens, tomēr daudzie valsts atbalsta mehānismi arī nodokļu nomaksas ziņā liecina par to, ka likumdevējs tomēr uzskata COVID-19 par īpašiem apstākļiem, kas var apgrūtināt vai pat ierobežot saistību izpildes iespēju.

Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likumā ir paredzēti arī mehānismi, kas attiecas uz privāttiesiskām attiecībām. Šī likuma 14. pants nosaka: “Valsts un pašvaldību iestādes, kā arī atvasinātas publiskas personas un publiskas personas kontrolētas kapitālsabiedrības, brīvostas un speciālās ekonomiskās zonas līdz 2021. gada 30. jūnijam atbrīvo komersantus un citus saimnieciskās darbības veicējus, biedrības un nodibinājumus, kurus ietekmējusi saistībā ar Covid-19 izplatību noteiktā ārkārtējā situācija, no publiskas personas mantas un publiskas personas kontrolētas kapitālsabiedrības mantas nomas maksas vai lemj par nomas maksas samazinājumu, kā arī nepiemēro kavējuma procentus un līgumsodus, ja samaksa tiek kavēta, izņemot maksu par patērētajiem pakalpojumiem – elektroenerģiju, siltumenerģiju, ūdensapgādi un citiem īpašuma uzturēšanas pakalpojumiem.”

Šī likuma 35. pants nosaka to, ka no 01.04.2020. līdz 01.09.2020. nokavējuma procenti par civiltiesiskas saistības izpildes nokavējumu nevar pārsniegt likumiskos procentus, savukārt 36. pants nosaka, ka no 12.03.2020. līdz 01.06.2020. tiek apturēts saistību tiesību noilguma termiņa tecējums un šis laikposms atskaitāms no noilguma termiņa aprēķina.

Šie panti (35. un 36.) gan nenosaka, ka saistības piepeši ir atceltas vai tās drīkst nepildīt, vien mazliet mīkstina sekas, kas varētu rasties to nepildīšanas gadījumā, un padara situāciju labvēlīgāku līgumslēdzējpusēm.

2.2. Nepārvaramās varas jēdziena izpratne un piemērošana

Jau romiešu civiltiesībās nepārvaramā vara bija viens no saistību izpildījuma neiespējamības pamatiem. “[..] Celzs rakstījis: “Neiespējamais nav saistības priekšmets” [..]. Saistības izbeidzas, ja tās izpildījums kļūst objektīvi neiespējams, tā, piemēram, lieta (*species*) iet bojā cilvēka nepārvaramas varas (*vis maior*) apstākļos [..]. Tā kā šeit parādniekam pie lietas bojāejas nav konstatējama vaina, nedz kaut kāda iespēja novērst šo notikumu, tad saistības izpildījums atkrīt.”¹⁹ Tomēr romiešu tiesības nepieļauj *vis maior* gadījumu tad, ja

---

¹⁹ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Izdevniecība “Zvaigzne”, 1977, 168. lpp.

saistības priekšmets ir bijusi sugas lieta (iznīcinātās lietas vietā dod tādas pašas šķiras lietu) vai parādnieka maksātnespējas gadījumā.

Romiešu tiesības ir tās, no kurām pārņemts jēdziens “nepārvaramā vara”, kas ir plaši pazīstams Eiropā, kur gan tiek lietots franciskais jēdziens – *force majeure*. Dažās valstīs tiek lietots apzīmējums *God's will* (‘Dieva griba’).

Grāmatā “Civiltiesiskā atbildība un tās veidi” A. Bitāns norāda, ka “[..] tādi notikumi kā plūdi un vētras, apledojumi utt. pie noteiktiem apstākļiem var tikt uzskatīti par paredzamiem – atkarībā no tā, kad un kur tie notiek. Tāda pati pieeja ir attiecināma arī uz karadarbību un noteiktiem sociāliem un ekonomiskiem konfliktiem [..]. Piemēram, ja līgums noslēgts valstī, kurā karadarbība jau norit, parādnieks nevar atsaukties uz šo karadarbību kā *force majeure*, jo pie līguma noslēgšanas puses to zināja vai arī tam bija jābūt zināmam.”²⁰

Runājot par nepārvaramās varas klauzulas iekļaušanu līgumos, to parasti veic divējādi. Viens variants ir FM klauzulā uzskaitīt arī iespējamus FM gadījuma piemērus. Otrs variants piedāvā tikai abstrakta FM gadījuma paredzēšanu, atstājot konkrēta notikuma vērtēšanu uz pašu saistību dalībnieku vai strīda gadījumā uz tiesas pleciem. Abiem variantiem ir savi trūkumi, jo abos gadījumos FM gadījums var nostādīt kādu pusi nelabvēlīgā situācijā. Pirmajā situācijā saistību dalībnieki dzīves pieredzes vai citu apstākļu dēļ var neparedzēt kādu gadījumu, kas, ja piepildās, patiesībā ir FM gadījums. Otrajā situācijā ir daudz vieglāk nonākt pie strīda, jo tā puse, kurai no otras piesauktā FM gadījuma radīsies zaudējumi, saprotams, nevēlēsies atzīt kādu apstākli/šķērsli par FM gadījumu.

FM un ārkārtīgu apstākļu klauzula ir pieminēta arī dažos ES civiltiesību un tiesvedību regulējošos tiesību aktos kā īpašs apstāklis, kas pieļauj atkāpi no ierastās procedūras.

Piemēram, regulas Nr. 861/2007, kas nosaka Eiropas procedūras maza apmēra prasībām, 18. panta 1. daļas b) punktā ir minēts, ka “atbildētājs ir tiesīgs lūgt pārskatīt spriedumu, kas pieņemts Eiropas procedūrā maza apmēra prasībām, tās dalībvalsts tiesā, kurai ir jurisdikcija un kurā spriedums pieņemts, ja atbildētājs nav varējis apstrīdēt prasību nepārvaramas varas vai no viņa neatkarīgu ārkārtas apstākļu dēļ ar nosacījumu, ka jebkurā gadījumā viņš rīkojas nekavējoties”.²¹

Regulas Nr. 1896/2006, kas nosaka Eiropas maksājuma rīkojuma procedūru, 20. panta 1. daļas b) punktā minēts, ka “pēc tam, kad beidzies 16. panta 2. punktā paredzētais termiņš,

²⁰ Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 107.–108. lpp.

²¹ Eiropas Parlamenta un Padomes regula (EK) Nr. 861/2007, ar ko izveido Eiropas procedūru maza apmēra prasībām. Pieņemta 11.07.2007.

atbildētājs ir tiesīgs lūgt Eiropas maksājuma rīkojuma pārskatīšanu izcelsmes dalībvalsts kompetentā tiesā, ja atbildētāju no iebilšanas pret prasījumu kavējuši nepārvaramas varas apstākļi vai ārkārtas apstākļi, kas nav radušies viņa vainas dēļ, visos gadījumos ar noteikumu, ka viņš rīkojas nekavējoties”.²²

Regulas Nr. 805/2004, kas nosaka Eiropas izpildes rīkojumu neapstrīdētiem prasījumiem, 19. panta 1. daļas b) punkts nosaka, ka “turklāt attiecībā uz 13. līdz 18. pantu spriedumu drīkst apstiprināt par Eiropas izpildu rīkojumu tikai tad, ja parādnieks saskaņā ar izcelsmes dalībvalsts tiesību aktiem ir tiesīgs iesniegt spriedumu pārskatīšanai, kad nepārvaramas varas apstākļi vai ārkārtas apstākļi, kuros parādnieks nav vainojams, aizkavēja to apstrīdēt prasījumu, ja abos šajos gadījumos tas ir rīkojies nekavējoties”.²³

Eiropas Savienības Tiesas statūtu 45. panta otrā rindkopa nosaka, ka “ja attiecīgā puse pierāda, ka pastāv neparedzami apstākļi vai nepārvaramas varas apstākļi, tad, beidzoties termiņam, netiks aizskartas nekādas tiesības”.²⁴

Šie četri tiesību aktos ietvertie nosacījumi rāda, ka FM klauzula, lai gan ne pārāk bieži, ir atrodama arī ES tiesībās. Tomēr civillietu procedūrās vienojošais faktors ir, ka, lai varētu piemērot FM klauzulu, tam, kas uz to atsaucas, ir jārīkojas nekavējoties. Ziņošanas pienākums ir vēl viens svarīgs FM klauzulas elements – ļoti bieži līgumos, kuros ir atrunāts FM, ir ietverts pienākums pusei, kas uz to atsaucas, nekavējoties ziņot otrai pusei par šādu gadījumu.

Daudzi tiesību pētnieki, kas apskata jautājumu par nepārvaramo varu un tai pielīdzināmām klauzulām kā svarīgu vērtēšanas kritēriju (ko parasti piemēro tiesa), izskata situāciju no vidusmēra cilvēka skatupunkta. Ja vidusmēra cilvēkam, ņemot vērā riskus, kas saistīti ar šādu ikdienas darbību veikšanu, rezultāts ir tāds pats, tad tas var būt FM gadījums. Līdzīga izpratne redzama arī Latvijas tiesībās, piemēram, Civillikuma 1661. panta otrā daļa nosaka, ka “parādnieka atbildība par saistības priekšmeta nejaušu bojāeju atkrīt, ja viņš pierāda, ka šis priekšmets, pat laikā nodots kreditoram, tomēr būtu gājis bojā un kreditors nebūtu varējis to arī pārdot”. Tādā pašā situācijā ar kādu citu būtu noticis tas pats, tāpēc parādnieku nevar vainot.

Latvijas tiesu praksē nepārvaramās varas definīciju ļoti bieži pamato ar ANO Konvencijas par starptautiskajiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem 79. pantu. Šī panta

---

²² Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 1869/2006, ar ko izveido Eiropas maksājuma rīkojuma procedūru. Pieņemta 12.12.2006.

²³ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 805/2004, ar ko izveido Eiropas izpildes rīkojumu neapstrīdētiem prasījumiem. Pieņemta 21.04.2004.

²⁴ Eiropas Savienības Tiesas statūti. Trešais protokols. Parakstīts 25.03.1957. Romā.

pirmā daļa nosaka: “Puse neatbild par jebkuras savas saistības neizpildīšanu, ja pierādīts, ka tā bija tāda šķēršļa radīta, kuru puse nespēj kontrolēt, un ka no puses saprātīgi nevarēja gaidīt šī šķēršļa ņemšanu vērā, līgumu slēdzot, vai izvairīšanos no šī šķēršļa, vai šķēršļa vai tā seku pārvarēšanu.”²⁵

Nepārvaramā vara ir pieminēta arī Eiropas kopējā modelī (turpmāk – DCFR), lai gan to nedēvē par FM, bet gan par šķērslī. III. – 3:104 pants runā par saistības neizpildes attaisnojumu šķēršļa dēļ.

Pirmā daļa nosaka, ka pienākuma nepildīšana ir attaisnota, “ja tā radusies traucēkļa dēļ, kas ir ārpus parādnieka kontroles, un ja nevar pamatoti gaidīt, ka parādnieks būs novērsis vai pārvarējis traucēkli vai tā sekas”. Otrā daļa nosaka, ka, ja parādniekam šķērslis bija jāņem vērā, tad, kad saistības radušās, neizpilde netiek attaisnota.

Trešā un ceturtā daļa regulē neizpildes attaisnojuma ilgumu. Ja šķērslis ir īslaicīgs, tad neizpilde attaisnota, kamēr tas nav zudis. Bet, ja šķērslis ir paliekošs, pienākums tiek dzēsts. Piektā daļa nosaka paziņošanas pienākumu.²⁶

Dokumenta komentāros ir pausts, ka prasības jeb kritēriji šķēršļa atzīšanai atbilst FM kritērijiem. Pausta arī doma, ka, lai gan attaisnojums attiecas uz jebkuru pienākumu, arī pienākumu maksāt naudu, maksātspēja parasti nav šķērslis teksta izpratnē, jo nav ārpus parādnieka kontroles. Tomēr valdības aizliegums pārskaitīt maksājamo summu (vai kas līdzīgs) var būt šķērslis.²⁷

No šī noprotams, ka DCFR izpratnē šķērslis ir tas pats, kas nepārvaramā vara. Interesanti ir arī tas, ka šis nebūt nav pirmais tiesību dokuments, kurā ir tieši norādīts, ka maksātspēja vai ekonomiskās situācijas pasliktināšanās nav uzskatāma par šķērslī jeb FM.

Nepārvaramā vara Eiropas Savienības tiesībās ir jau sen pazīstams princips. Tās koncepts Eiropas Savienības Tiesā (EST) tika nostiprināts ar lietu Nr. 4/68 *Firma Scharzwaldmilch GmbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Fette* par Eiropas Ekonomikas Kopienas regulas Nr. 136/64 interpretāciju jau 1968. gadā. Tiesas lēmumā ir noteikts, ka, “ja gadījums, kas padara par neiespējamu paredzētajā laikā tāda līguma izpildi, kas parastos apstākļos būtu ļāvis importētājam izpildīt savas importa saistības, ir tik neparasts, tas būtu jāuzskata par tādu, kas padarītu saistību izpildi neiespējamu krietnam un rūpīgam

---

²⁵ Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par starptautiskajiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem. Pieņemta 19.06.1997.

²⁶ Eiropas kopējais modelis (DCFR).

²⁷ Eiropas kopējā modeļa (DCFR) komentāri.

uzņēmējam”. Tiesas secinājums bija tāds, ka FM pierādīšanas pienākums gulstas uz importētāja (puse, kura piesauca FM gadījumu) pleciem. Viņam jāpierāda, ka šo ārpus viņa kontroles esošo apstākļu sekas, lai gan ievērojot visu pienācīgo piesardzību, viņš nebūtu varējis novērst bez pārmērīgiem upuriem (zaudējumiem). Tāpat ļoti svarīga atziņa ir tā, ka, “tā kā neparedzamās varas jēdziens dažādās tiesību nozarēs un piemērošanas jomās nav identisks, šī jēdziena nozīme ir jābalsta tajā tiesiskajā ietvarā, kurā ir paredzēts to pielietot.”²⁸

Nākamais judikatūras izpratnei nozīmīgais EST spriedums ir C-549/07, *Friederike Wallentin-Hermann v Alitalia – Linee Aeree Italiane SpA*, par regulas 261/2004 par gaisa pasažieru tiesībām 5(3). pantu.

Minētā panta daļa nosaka: “Apkalpojošajam gaisa pārvadātājam nav jāmaksā kompensācija saskaņā ar 7. pantu, ja tas var pierādīt, ka lidojuma atcelšanu ir izraisījuši ārkārtēji apstākļi, no kuriem nevarētu izvairīties pat tad, ja tiktu veikti visi iespējamie pasākumi.” Šīs regulas 14. apsvērums nosaka: “Saskaņā ar Monreālas konvenciju apkalpojošo gaisa pārvadātāju saistības ir jāierobežo vai jāatceļ ārkārtēju apstākļu gadījumos, no kuriem nevarētu izvairīties pat tad, ja veiktu visus iespējamus pasākumus. Šādi apstākļi var rasties it īpaši politiskas nestabilitātes, meteoroloģisko apstākļu, kas nav piemēroti attiecīgā lidojuma veikšanai, drošības riska, negaidītu lidojuma drošības trūkumu un streiku dēļ, kas ietekmē apkalpojošā gaisa pārvadātāja darbību.”²⁹

Šajā spriedumā tiesai bija jāinterpretē šī regula sakarā ar lidojuma atcelšanu lidmašīnas dzinēja bojājuma dēļ. Tā kā regulā nav sniegta specifiska ārkārtīgu apstākļu definīcija, tiesa noteica, ka gadījumā, ja Kopienas tiesībās nav specifiska termina definīcijas, interpretētājam ir jāmeklē termina nozīme piemērojamo noteikumu kontekstā un attiecīgajā nozīmē ikdienas valodā, it īpaši tādos gadījumos kā ar regulas 261/2004 5(3). pantu, kad noteikumi neatbilst vispārējiem principiem. Tiesa arī vērsa uzmanību, ka gadījumos, kad šāda veida noteikumi ierobežo Kopienas nosacījumus patērētāju aizsardzībai, tie ir stingri jāinterpretē. Ir arī teikts, ka attiecībā uz 5(3). panta interpretāciju, fakts, ka regulas 261/2004 14. apsvērums piedāvā sarakstu ar ārkārtīgu apstākļu piemēriem, notikumu var klasificēt kā ārkārtīgu apstākli tikai

---

²⁸ EST 11.07.1968. spriedums lietā Firma Schwarzwaldmilch GmbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Fette. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61968CJ0004>

²⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 261/2004, ar ko paredz kopīgus noteikumus par kompensāciju un atbalstu pasažieriem sakarā ar iekāpšanas atteikumu un lidojumu atcelšanu vai ilgu kavēšanos un ar ko atceļ regulu (EEK) Nr. 295/91. Pieņemta 11.02.2004.

tad, ja pats notikums pēc būtības vai izcelsmes ir “nenormāls” gaisa pārvadātāja normālajā darbības izpildē un ir ārpus tā kontroles.³⁰

Tajā pašā laikā līdzīgos apstākļos lietā C-294/10 *Andrejs Eglītis un Edvards Ratnieks v Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija* tiesa noteica, ka gaisa pārvadātājam “lidojuma organizēšanas posmā saprātīgi jāņem vērā kavēšanās risks, kas saistīts ar iespējamu šādu situāciju rašanos”.³¹

Tiktāl, iedibinot jaunu praksi FM jēdziena atklāšanā Eiropas Savienības tiesībās, EST īpaši izceļ pierādīšanas pienākumu un to, ko tas sevī ietver. Rokrokā ar pierādīšanas jēdzienu iet arī nepieciešamība ņemt vērā visus iespējamus apstākļus un izpildīt saistības pēc visaugstākās rūpības. Latvijas tiesībās šis jēdziens tiek saukts par “[darīt kaut ko kā] krietns un rūpīgs saimnieks”, kas nozīmē – izturēties pret lietu/pienākumu kā pret savu paša. Tātad, atsaucoties uz FM klauzulu, personai ir jāpierāda, ka tā tik tiešām ir rīkojusies kā krietns un rūpīgs saimnieks un darījusi visu iespējamo, lai šādu notikumu novērstu, bet tas ir bijis tik ārkārtējs, ka novēršana un paredzēšana nav bijusi iespējama. Tā, piemēram, ja uz datora glabājas svarīga informācija (piemēram, darbavietas vai klientu dokumenti) un nav uzstādīta ne pretvīrusu programma, ne arī informācija ir dublēta (ārējā informācijas nesējā, mākoņkrātuvē), tad ir pamatots iemesls domāt, ka persona pret šo informāciju nav izturējusies kā krietns un rūpīgs saimnieks. Ja personas dators salūst vai notiek kiberuzbrukums kā rezultātā glabātā informācija pazūd, personai nebūs iespējams atsaukties uz FM klauzulu.

Analizējot lietu C-324/12 *Novontech Zala kft. v. Logicdata Electronic & Software Entwicklungs GmbH* noskaidrots, ka atbildētāja pārstāvja kļūdainais opozīcijas perioda aprēķins un transkripcija nav FM vai ārkārtīgu apstākļu situācija, bet drīzāk centības trūkums, no kā atbildētāja pārstāvis varēja viegli izvairīties. Termina skaitīšana un paziņojuma tulkošana, ko veica atbildētāja pārstāvis, bija brīvprātīga rīcība, ko puse veica un no kā izcēlās notikumi, kas noveda pie sekām, kuras nevar uzskatīt par FM vai ārkārtīgiem apstākļiem. Patiesībā dokumentu tulkošana un terminu skaitīšana ir normālas un ierastas rīcības tiesvedībā, it īpaši tiem, kas to praktizē profesionāli.³²

³⁰ EST 22.12.2008. spriedums lietā Friederike Wallentin-Hermann v Alitalia - Linee Aeree Italiane SpA. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62007CJ0549>

³¹ EST 12.05.2011. spriedums lietā Andrejs Eglītis and Edvards Ratnieks v Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62010CJ0294>

³² EST 21.03.2013. spriedums lietā Novontech-Zala kft. v. Logicdata Electronic & Software Entwicklungs GmbH. Pieejams: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=7E08259B5F95AD22F3E4D05C8F94C8CA?text=&docid=135741&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=538>

Runājot par Latvijas judikatūru, Augstākās tiesas Senāts pirmās atziņas par nepārvaramo varu sniedza 2009. gadā. Šajā spriedumā noteikts, ka, tā kā FM jēdziena skaidrojums likumā nav dots, to var interpretēt gan pēc romiešu tiesībām, gan UNIDROIT principu 7.1.7. panta, gan ANO Vīnes Konvencijas 79. panta, kā arī tiesību zinātnē vispārīgi saprotamās definīcijas.

Tas nav vienīgais spriedums, kurā ir paustas nozīmīgas domas. LR AT Senāta Civillietu departamenta 26.01.2011. spriedumā lietā Nr. SKC-11/2011 tiesa jau plašāk cenšas skaidrot FM jēdzienu un noskaidro atšķirību starp FM un HC. Tiesa dod četrus nepārvaramās varas jēdziena kritērijus:

- 1) notikums, no kura nav iespējams izvairīties un kura sekas nav iespējams pārvarēt;
- 2) saprātīga persona līguma noslēgšanas brīdī notikumu nevarēja paredzēt;
- 3) notikums nav radies puses vai tās kontrolē esošas personas rīcības dēļ;
- 4) notikums saistību izpildi padara ne tikai apgrūtināšu, bet neiespējamu.

Papildus tiesa piekrīt jau iepriekš apskatītajiem Civillikuma komentāros norādītajiem kritērijiem:

- 1) pusēm apstākļi līguma slēgšanas brīdī nebija zināmi;
- 2) apstākļi padara līguma izpildi neiespējamu vispār un nevis tikai vienai pusei;
- 3) apstākļi nav iestājušies parādnieka vainas dēļ;
- 4) no apstākļiem nav iespējams izvairīties, un tos nav iespējams novērst, neraugoties uz visām pūlēm.

Kā beidzamo tiesa norāda galveno atšķirību starp FM un HC: FM gadījumā saistību izpilde ir neiespējama, bet grūtību gadījumā, lai arī izpilde ir iespējama, tā ir ļoti apgrūtināta, bet mērķis joprojām paliek saistību izpilde.³³

Pēc trim gadiem LR AT Civillietu departamenta 12.12.2014 spriedumā Nr. SKC-179/2014 strīda galvenā būtība bija tā, ka iesniedzēja centās atsaukties uz ekonomisko krīzi kā nepārvaramās varas gadījumu, kas tai radīja šķērsli norēķināties atbilstīgi aizdevuma līguma noteikumiem.

Lai gan tiesa piekrita, ka ekonomiskā krīze varēja radīt šķērsli, tā nepiekrita, ka šo varētu automātiski uzskatīt par FM gadījumu, jo fakts, ka ekonomiskā krīze ir ārpus iesniedzējas kontroles, ir tikai viens no FM kritērijiem.

---

³³ Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 26.01.2011. spriedums lietā Nr. SKC-11/2011.

Tiesa arī atsaucas uz jau iepriekš minēto A. Bitāna grāmatu “Civiltiesiskā atbildība un tās veidi”, konkrēti nosakot to, ka, ja šķērslis ir iespējams pārvarēt, tad tas automātiski izslēdz FM klauzulas iespējamību, pat ja apgrūtinājums, kas radies, ir tikpat liels, kā tas būtu FM gadījumā.

Šajā brīdī tiesa atsaucas uz izmainījušos apstākļu klauzulu – no personas nevar prasīt pildīt saistību, kuras saturu tā nevarēja paredzēt līguma slēgšanas laikā; secināms, ka persona nevar atsaukties uz šo klauzulu, ja apstākļu izmaiņu pamatā ir pašas personas darbības vai subjektīvā neiespējamība (atsaucoties uz J. Kārkliņa zinātniskās konferences rakstu par HC, kurš vairāk pieminēts tālāk šajā nodaļā).

Secinot tiesa atzina, ka norāde uz vispārējo ekonomisko krīzi, kas samazina iesniedzējas ienākumus un iespējas komercdarbībā, nav atzīstama par FM apstākli un tādējādi nav pietiekams iemesls, lai atbrīvotos no saistību izpildes.³⁴

Angļu profesors Īvans Makkendriks (*Ewan McKendrick*), salīdzinot nepārvaramo varu ar citām doktrīnām, kas ļauj izvairīties no līgumsaistošā spēka (piemēram, Anglijas *frustration* doktrīnu), uzskata, ka FM seku ziņā ir maigākais variants. Tas tāpēc, ka FM klauzula nodrošina, ka saistību izpilde nebūs līguma pārkāpums, jo saistību izpilde konkrētajā situācijā nebija sagaidāma.³⁵

Viņš arī min, ka ar labi izstrādātu FM klauzulu (līgumā) var panākt tādu elastību, kāda nav iespējama, piemērojot vispārīgu likumu. FM klauzula pati paredz savas sekas – vai tā būtu termiņa pagarinājuma pieejamība, līguma apturēšana uz laiku vai līguma izbeigšana.³⁶

Profesors Makkendriks norāda, ka parasti starptautiskos komercīgumos nepārvaramās varas klauzulu izmanto daudz biežāk nekā izmainījušos apstākļu klauzulu, lai gan abas daudzos gadījumos pārklājas. Viņaprāt, svarīgākā atšķirība starp abām ir tā, ka HC parasti jau automātiski dod tai pusei, kas uz HC klauzulu atsaucas, iespēju uzsākt pārrunas par līguma noteikumu maiņu. Viņš arī norāda, ka šobrīd (grāmatas izdošanas brīdis – 1995. gads) ir ļoti daudz neatbildētu jautājumu saistībā ar HC klauzulas izstrādāšanu vai abu divu klauzulu ietveršanu līgumā. Nav skaidrs, vai pārrunām jānotiek labā ticībā (LR likumdošanā atbilde ir skaidrs “jā”), kas notiek, ja pārrunas neizdodas vai to laikā līguma darbība ir apturēta. Ja jā, tad cik ilgi? Ja līgumā ir ietverta gan FM, gan HC klauzula, vai tās ir savstarpēji izslēdzošas?

---

³⁴ Augstākās tiesas Civillietu departamenta 12.12.2014. spriedums lietā Nr. SKC-179/2014. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba>

³⁵ McKendrick E. Force Majeure and frustration of contract. Second edition. Informa law from Routledge, 1995., pp. 18.

³⁶ Ibid., pp. 44.

Ja ne, kādā secībā tās būtu jāpiemēro?³⁷ Lai gan kopš grāmatas izdošanas ir pagājuši 27 gadi, daudzi no šiem jautājumiem joprojām nav atbildēti. LR likumdošanā joprojām ir liela neskaidrība par to kā tik plaši pazīstamo nepārvaramās varas konceptu un izmainījušos apstākļu klauzula netiek piemērota vispār.

COVID pandēmija ir viens no neseniem iemesliem, kas atkal raisīja diskusiju par to, kā īsti rīkoties šādos gadījumos, kā un vai regulēt FM un HC jēdzienus. Pirmajā COVID pusgadā, kad tiesību zinātnieki un piemērotāji sāka publiski paust savas pārdomas, tapa arī V. Jarkinas un K. Niklases raksts “Jurista Vārdā” par FM un nepieciešamajiem grozījumiem Civillikumā.

Autores pauž domu, ka “apstākļos, kad likums īsti neregulē nepārvaramu varu, tas, kas vismaz varētu palīdzēt, ir nepārvaramas varas kritēriju, ņemot vērā par pamatu starptautisko praksi, iekļaušana Civillikumā”.

Rakstā tiek arī pamatīgāk aplūkotas divu veidu sekas nepārvaramās varas iestāšanās gadījumā – likumiskās un līgumiskās. Ir aplūkoti gadījumi, kad Civillikuma regulējums paredz iespēju pusēm nepildīt vai izbeigt līgumu FM gadījumā. Šādas iespējas ir paredzētas CL 1657., 1773., 1998., 2147., 2148., 2220., 2233. un 2347. pantā, no kuriem vairāki jau aplūkoti šī darba ietvaros.

Autores secina, ka CL regulējums ir ļoti ierobežojošs un, ja tiesības atkāpties no saistībām nav īpaši pielīgtas līgumā vai tās nav ietvertas iepriekšminētajos pantos, tad šādas iespējas pusēm nav. Tāpēc būtu jāparedz plašāks līguma darbības apturēšanas mehānisms. Par aktuālu jautājumu jāatzīst tas, vai CL 1587. pantā nostiprinātais līgumsaistošā spēka princips atbilst ekonomiskajām dzīves vajadzībām.³⁸

Lai labāk izprastu šo rakstu, ir svarīgi pieminēt 2007. gadā paredzētos Civillikuma grozījumus, kas tā arī nekad netika pieņemti. Grozījumi paredzēja CL 1587. pantu padarīt līdzīgāku ES tiesību dokumentiem un pantā iekļaut atrunu par apstākļu izmaiņām. Paredzētie kritēriji, lai konstatētu objektīvas apstākļu izmaiņas, ir šādi:

- 1) apstākļu izmaiņas notikušas pēc līguma noslēgšanas;
- 2) līdzējs līguma slēgšanas brīdī nevarēja paredzēt apstākļu izmaiņas;
- 3) līdzējs nav uzņēmies apstākļu izmaiņas risku.

---

³⁷ McKendrick E., 1995, pp. 62.

³⁸ Jarkina V., Niklase K. Nepārvaramā vara kā pamats līguma izbeigšanai un nepieciešamie Civillikuma grozījumi. Jurista Vārds, 2020, Nr. 26.

Tāpat ir paredzēta iespēja lūgt tiesai izbeigt līgumu vai to grozīt, ja līdzēji saprātīgā laikā nespēj panākt vienošanos par vienu no šīm iespējām.

Likumprojekta anotācijā minēts, ka likumprojekta mērķis ir sekmēt tiesisko darījumu regulējumu atbilstīgi Eiropas līgumtiesību principiem, ANO Vīnes konvencijai un UNIDROIT principiem, tam esot pirmajam solim Latvijas līgumtiesību normu modernizācijā un harmonizācijā.

Anotācijā arī pieminēts, ka 1937. gadā pieņemtais Civillikums, laikposmā, kad tā juridiskais spēks tika atjaunots (pēc neatkarības atgūšanas), praktiski netika grozīts vai papildināts ar jaunām un faktiskajai situācijai atbilstīgām tiesību normām.³⁹

“Jurista Vārda” raksta autoru galvenais secinājums ir, ka “Civillikuma 1589. pants ir uzskatāms par arhaisku, tas stingri pieturas pie līguma saistošā spēka principa un uzliek par pienākumu pildīt līgumus neatkarīgi no vēlāk radušām grūtībām. Šāds regulējums neatbilst Eiropā, tai skaitā Lietuvā un Igaunijā, jau gadiem dominējošiem uzskatiem un koncepcijām”.⁴⁰

Īsi pēc pirmā COVID-19 ārkārtas stāvokļa izsludināšanas Latvijā V. Jarkina “Jurista Vārdā” publicēja rakstu tieši par COVID-19 un FM. Autorei ir līdzīgs viedoklis kā daudziem citiem šī darba ietvaros apskatītajiem speciālistiem. Proti, ne ārkārtējā stāvokļa izsludināšana, ne epidemioloģiskie ierobežojumi, ne vīrusa izplatība paši par sevi nav uzskatāmi par FM apstākļiem. Šie apstākļi var būt FM gadījums, ja tie tiešām padara saistību izpildi neiespējamu vai ja tie tieši pielīgti līgumā. Autore arī piemin, ka, ja tomēr tiek konstatēti FM apstākļi, pamatā tas tikai pagarina līguma izpildes termiņu, nevis to izbeidz. Bet, ja saistību dalībnieks pierāda, ka FM dēļ vairs nav ieinteresēts līguma izpildē, var pieprasīt uz šī pamata izbeigt līgumu.⁴¹

Viedoklis par COVID-19 pandēmiju un nepārvaramo varu 2020. gadā atrodams arī vairāku advokātu biroju un citu privāttiesību institūciju interneta vietnēs.

Advokātu birojs “Ellex Kļaviņš” skaidro, ka COVID-19 par FM apstākli varētu atzīt, ja ar MK rīkojumu tiks aizliegta konkrēta saimnieciskās darbības veikšana. Piemēram, pastāvot MK noteiktajam pasažieru pārvadāšanas aizliegumam pār valsts robežu, pasažieru pārvadāšanas uzņēmumiem nav iespējams izpildīt noslēgtos līgumus par attiecīgu

³⁹ Likumprojekts “Grozījumi Civillikumā”. 27.07.2007. Pieejams: https://www.saeima.lv/Likumdosana/9S_DK/lasa-dd=LP0528_0-1.htm

⁴⁰ Jarkina V., Niklase K. Nepārvaramā vara kā pamats līguma izbeigšanai un nepieciešamie Civillikuma grozījumi. Jurista Vārds, 2020, Nr. 26.

⁴¹ Jarkina V. Covid-19 un tieslietas: īsumā par visu. Jurista Vārds, 2020, Nr. 12.

pārvadājumu veikšanu. Šādā situācijā konkrētās pārvadāšanas saistību izpilde būtu uzskatāma par nepārvaramas varas apstākli.⁴² Jāpiemin, ka šis raksts publicēts 2020. gada 20. martā – pirms tā brīža, kad MK tiešām aizliedza konkrētu saimniecisko darbību (piemēram, skaistumkopšanas pakalpojumu sniegšanu).

“Ellex Kļaviņš” turpina skaidrot to, ka FM ietekme ir jāvērtē attiecībā pret katrām konkrētajām līgumiskajām attiecībām. Tas, ka eksistē FM attiecībā uz vienu saistību, nenozīmē, ka FM eksistē arī attiecībā uz citām saistībām. Tāpat ir svarīgi atcerēties, ka līgumos, kas noslēgti pēc COVID-19 krīzes sākuma, visticamāk, vairs nevar atsaukties uz COVID-19 kā FM. Šeit tiek pieminēts arī tas, ka, pat ja MK noteiktu vēl stingrākus ierobežojumus, kas padarītu saistību izpildi neiespējamu (kā vēlāk arī notika), līguma puses, visticamāk, nevarēs teikt, ka to nevarēja paredzēt.⁴³

Savu viedokli publicēja arī advokātu birojs “Tamberga & Partneri”. Birojs pauž līdzīgu viedokli kā citi speciālisti – valdības pieņemtie ierobežojumi un izsludinātā ārkārtējā situācija automātiski nenozīmē nepārvaramas varas apstākļu iestāšanos visās līgumattiecībās un saistību izpildē. Birojs arī apraksta atšķirību starp FM un HC, norādot uz to, ka COVID-19 un pandēmijas sekas varētu drīzāk atbilst HC gadījumam.⁴⁴

Arī Tieslietu ministrija sniedza savu viedokli, kas gan nav juridiski saistošs, tāpēc ka Tieslietu ministrija ir izpildvaras institūcija un nenodarbojas ar tiesību normu oficiālu tulkošanu. Tieslietu ministrija argumentē, ka vispirms ir nepieciešams noskaidrot FM jēdziena saturu un tad vērtēt, vai ir iestājies FM gadījums konkrētu saistību izpildē. Respektīvi, pēc būtības nepastāv vienkāršoti risinājumi, kas būtu piemērojami visā civiltiesisko attiecību spektrā, bet katra situācija ir atsevišķi vērtējama.

Tieslietu ministrija arī piekrīt tam, ka ārkārtējā situācija pati par sevi nerada FM gadījumu jebkādās civiltiesiskajās attiecībās, lai gan nākotnes ierobežojumi var radīt FM apstākļus konkrētu saistību izpildē.⁴⁵ Autore piekrīt šim apgalvojumam, to pamatojot ar likumu “Likums par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli”. Šī likuma 4. pants nosaka, ka “ārkārtējā situācija ir īpašs tiesiskais režīms, kura laikā Ministru kabinetam ir tiesības likumā noteiktajā kārtībā un apjomā ierobežot valsts pārvaldes un pašvaldību institūciju, fizisko un

---

⁴² Ellex Kļaviņš. COVID-19 un nepārvarama vara: Ko darīt ar pašreizējām līgumsaistībām un kā līgumus slēgt turpmāk? Pieejams: <https://ellex.legal/lv/covid-19-un-neparvarama-vara>.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Advokātu birojs Tamberga & Partneri. Force Majeure. Pieejams: <http://www.tamberga.lv/index.php/lv/blogs-189/item/289-force-najeure>

⁴⁵ Tieslietu ministrija. Covid-19 ierobežojumi un nepārvaramās varas apstākļi civiltiesiskajās attiecībās. 25.06.2020. Pieejams: <https://lvportals.lv/viedokli/317430-covid-19-ierobezojumi-un-neparvaramas-varas-apstakli-civiltiesiskajas-attiecibas-2020>

juridisko personu tiesības un brīvības, kā arī uzlikt tām papildu pienākumus”. Izsludinot ārkārtējo situāciju, MK vien iegūst tiesības noteikt ierobežojumus vai papildu pienākumus – tas, ka šādi notiks, nav neapgāžams fakts. Tāpat vien no ārkārtējās situācijas izsludināšanas fakta nav nosakāms, kādi ierobežojumi/pienākumi tiks noteikti un ko tie ietekmēs.

Tālāk Tieslietu ministrija paskaidro, ka nav iespējama skaidra atbilde par to, vai ārkārtējā situācija ir FM un kā/vai tā ietekmē jebkādas civiltiesiskas attiecības. Ministrija skaidro, ka izpildvara nav tiesīga iejaukties civiltiesisku attiecību īstenošanā, tāpēc šo jautājumu nevar regulēt ar valdības rīkojumiem. Tātad jēdziena atklāšana un piemērošana ir pašu saistību pušu un, ja nepieciešams, tiesas ziņā.⁴⁶ Šeit autore tomēr piekrīt V. Jarkinas un K. Niklases “Jurista Vārdā” paustajam viedoklim – lai izvairītos no tieši šādas situācijas, ir nepieciešams konkrēti definēt FM jēdzienu Civillikumā.

Tieslietu ministrija atzīst, ka ārkārtējās situācijas laikā vai pēc tās noteiktie ierobežojumi var ietekmēt konkrētas saistības. Tomēr ārkārtējā situācija vai pēc tās noteiktie ierobežojumi nekādā veidā netraucē pildīt maksājuma saistības un nebūtu uzskatāmi par nepārvaramās varas apstākli attiecībā uz maksāšanas pienākumu. Ārkārtējā situācija vai ar to saistīto notikumu ietekme uz tautsaimniecību var radīt grūtības personām veikt maksājumus, tomēr grūtības nekonstituē nepārvaramas varas iestāšanos.

Tieslietu ministrija arī min piemēru, ka MK noteiktais aizliegums organizēt klātienes mācību procesu ir nepārvaramās varas apstāklis attiecībā uz saistību nodrošināt klātienes mācību procesu. Tomēr šis aizliegums netraucē nodrošināt mācību procesu vispār.

Beidzot Tieslietu ministrija min arī to, ka pirms ārkārtējās situācijas nodibinātajām saistībām šie ierobežojumi ir uzskatāmi par tādiem, kurus nevarēja paredzēt, tomēr saistībās, kas nodibinātas jau pēc ārkārtējās situācijas izsludināšanas, šie ierobežojumi bija sagaidāmi un zināmi.⁴⁷

Autore ir iepazinusies arī ar Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras (turpmāk – LTRK) viedokli šajā jautājumā. LTRK ir tā iestāde Latvijā, kas izsniedz izziņas par nepārvaramās varas apstākļu iestāšanos. Tās interneta vietnē ir skaidrots, ka “netiek izsniegtas vispārīgā veida izziņas (piemēram, par to, ka valstī ir krīze). Izziņas tiek izsniegtas individualizēti, izvērtējot katru konkrēto gadījumu un iespējas pildīt līgumiskās saistības”. Tāpat ir skaidrots, ka, ja saistības ir iespējams izpildīt, bet to darīt ir kļūvis grūtāk vai dārgāk,

---

⁴⁶ Tieslietu ministrija, 2020.

⁴⁷ Ibid.

jo, piemēram, jāmeklē alternatīvi maršruti, lai izvairītos no slēgtajiem reģioniem, LTRK to uzskatīs par grūtībām, nevis FM, un izziņa netiks sniegta.⁴⁸

28.04.2020. vēstulē biedrībai "LAKRA" LTRK komentē, ka "šobrīd LTRK tiek saņemti ļoti daudz iesniegumi ar lūgumu atzīt apgrozījuma samazinājumu un klientu trūkumu par nepārvaramas varas apstākļiem, tādējādi jaucot divus atšķirīgus tiesību institūtus – sevišķi izmainījušies apstākļi (*clausula rebus sic stantibus* – latīņu valoda; *Hardship clause* – angļu valoda) un nepārvaramas varas apstākļi (*force majeure*). Sevišķus izmainījušos apstākļus var dēvēt arī par līguma izpildes grūtībām, kas iestājas:

- 1) neatkarīgi no līdēju gribas un pēc līguma noslēgšanas;
- 2) līdēji nevar novērst un kontrolēt šos apstākļus;
- 3) tie grauj noslēgtā līguma mērķi, kur katram līdējam ir sava mantiskā interese, izmainot saistību līdzsvaru un ekonomiskās ekvivalences pamatu".

LTRK arī atzīmē tiesu prakses atziņu, ka ir ļoti būtiski nošķirt šos divus dažādos tiesību institūtus. FM gadījumā saistību izpilde ir neiespējama, bet HC gadījumā kāds notikums būtiski maina līguma līdzsvaru, piemēram, vienas puses izpildes izmaksas ir pieaugušas vai arī izpildījuma, ko saņem puse, vērtība ir samazinājusies. Tiek pieminēts arī tas, ka finansiālas grūtības jeb naudas trūkums tiesu praksē netiek uzskatīts par FM.⁴⁹

Pēc šī ir saprotams, ka LTRK uzskata COVID-19 pandēmiju un no tās izrietošos apgrūtinājumus par HC, nevis FM gadījumu.

Šajā sakarā autore vēlas aplūkot vēl kādu LR tiesas spriedumu, precīzāk, Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 25.04.2016. spriedumu lietā Nr. C24180213, kur tika izskatīta apelācijas sūdzība, kas tika pamatota ar to, ka atbildētāja ienākumi samazinājās ekonomiskās krīzes apstākļos un šis ir uzskatāms par pietiekamu pamatu atbildētāju atbrīvot no nelabvēlīgām nokavējuma sekām saskaņā ar CL 1657. pantu.

Tiesa sprieda, ka judikatūrā ir pausta atziņa, ka ekonomiskā krīze kā šķērslis pats par sevi vēl nerada tiesības izvairīties no saistību izpildes, jo tas ir tikai viens no kritērijiem, lai atzītu FM esību. Ir nošķirams FM gadījums no grūtībām, kad kāds notikums būtiski maina

---

⁴⁸ Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera. *Force majeure* izziņa. Pieejams: <https://www.ltrk.lv/lv/content/231>

⁴⁹ Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras 28.04.2020. vēstule biedrībai "Lakra". Pieejama kā 1. pielikums.

līguma līdzsvaru. Tiesa arī šo neuzskatīja par HC gadījumu, jo apstākļu izmaiņu pamatā bija pašas personas darbība vai subjektīvā neiespējamība.⁵⁰

Analizējot šos Latvijas tiesību piemērotāju un zinātnieku viedokļus, autore nošķir divus galvenos kritērijus, pēc kā galvenokārt vadīties, noskaidrojot vai COVID-19 ir FM vai ne. Pirmais: saistību izpildei ir jābūt objektīvi neiespējamai, nevis tikai apgrūtinātai. Otrais: katrs gadījums ir jāvērtē atsevišķi, un kritēriji ir jāpiemēro katru reizi no jauna, vērtējot, vai kādas saistības izpilde ir neiespējama FM dēļ.

Autorei, veicot meklēšanu gan www.elieta.lv, gan www.manas.tiesas.lv, izdevās atrast tikai vienu tiesas nolēmumu par situāciju, kurā kāda puse būtu piesaukusi COVID-19 kā nepārvaramās varas apstākli. Lielākā daļa tiesvedības par COVID-19 ir bijusi sakarā ar valdības noteiktajiem epidemioloģiskajiem ierobežojumiem un to tiesiskumu, un šiem spriedumiem arī ir pievērsta lielāka uzmanība gan no sabiedrības, gan mediju puses.

Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa 18.02.2021. taisīja spriedumu lietā Nr. 29346820, kurā atbildētājs rakstveida paskaidrojumā par celto prasību skaidroja, ka “finansiālu grūtību, papildu saistību uzņemšanās, nepārvaramās varas (Covid-19), veselības stāvokļa pasliktināšanās un ilgstošas darbnespējas dēļ” nebija veicis maksājumus pielīgtajā kārtībā un termiņā.⁵¹

Šajā lietā tiesa piesauca CL 1587. pantu. Tiesa atzina, ka atbildētāja minētie iemesli ir apstākļi, kas iestājušies pēc līguma un vienošanās noslēgšanas un kuri liecina par saistību izpildīšanas grūtībām, taču tie nevar būt par pamatu saistību neizpildei vai atbildētāja atbrīvošanai no līguma izpildes. Tāpat tiesa atzina, ka atsaukšanās uz FM gadījumu konkrētajā situācijā nav pamatota, jo COVID-19 pandēmija ir notikums, kas varētu ietekmēt atbildētāja spēju izpildīt saistības, taču tas nepadara līguma izpildi absolūti neiespējamu.⁵²

Ārvalstīs, kur spriedumu par COVID-19 pandēmiju un saistībām ir nedaudz vairāk, tiesas bieži lēma par labu īpašniekiem. Lietā *In re CEC Entertainment, Inc.*, 625 B.R. 344 (Bankr. S.D. Tex. Dec. 14 2020), kas bija saistīta ar valsts mēroga restorānu ķēdes bankrotu, parādnieks centās izbēgt savas komerciālās nomas saistības, pamatojoties uz FM klauzulām

---

⁵⁰ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 25.04.2016. spriedums lietā Nr. C24180213. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi>

⁵¹ Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa 18.02.2021. spriedums lietā Nr. C29346820. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi>

⁵² Ibid.

(Dieva rīcību (*Acts of God*⁵³) un valdības ierobežojumiem). Parādnieks apgalvoja, ka pandēmija ir Dieva rīcība un ka vai nu šī Dieva rīcība, vai valdības mēģinājums (*lockdown*) noteikumi aizliedza viņam strādāt. Tiesa neatzina šo par FM gadījumu, jo FM klauzula skaidri izslēdza “nespēju samaksāt” no FM definīcijas.⁵⁴

Līdzīgi citā lietā – *Palm Springs Mile Assocs. Ltd. v. Kirkland Stores Inc.*, 2020 WL 5411353 (S.D. Fla. Sept. 9, 2020) – tiesa nolēma, ka valdības mēģinājums nevar izraisīt FM gadījumu tikai tāpēc, ka tas atņemt nomniekam ienākumus, kas tam nepieciešami, lai samaksātu īpašniekam. Netieši tika norādīts, ka FM gadījums šajā situācijā būtu tikai tad, ja valdības rīkojums bloķētu samaksas veikšanu.⁵⁵

Tomēr vēl kādā citā lietā – *In re Hitz Restaurant Group*, 161 B.R. 374 (Bankr. N.D. Ill. June 3, 2020) par citu pandēmijas izraisītu restorānu bankrotu, parādnieks argumentēja, ka viņš būtu jāatbrīvo no nomas maksas maksāšanas, ņemot vērā nomas FM klauzulu, kas paredzēja, ka saistību neizpilde tiktu attaisnota tik ilgi, kamēr to kavēs “likumi, valdības darbība vai bezdarbība vai valdības rīkojumi”, lai gan tā arī noteica, ka “naudas trūkums nav FM gadījums”. Tiesa nolēma, ka valdības rīkojumi, kas aizliedz sniegt ēdināšanas pakalpojumus iekšējās, rada FM gadījumu, jo tie atņēma restorāniem lielāko daļu ieņēmumu, neļaujot parādniekam maksāt īri. Tiesa noteica parādniekam pienākumu turpināt maksāt daļu no īres – 25 % no ienākumiem no līdzņemšanas pasūtījumiem, kas nebija aizliegti.⁵⁶

Beļģijas kasācijas tiesa 2020. gada jūlijā vērtēja iespējamu FM gadījumu. Pirms Beļģijas apcietināšanas ordera izdošanas apsūdzētā persona netika uzklautāta. Tāpat kā Latvijā arī Beļģijā atbilstīgi tās tiesību normām, ir nepieciešams apsūdzēto personu uzklaut, lai īstenotu procesuālos noteikumus un personas tiesības. Tomēr Beļģijas tiesību normās ir paredzēts, ka var izdot apcietināšanas orderi, neuzklaut apsūdzēto, ja uzklautāšanu nevar īstenot nepārvaramās varas apstākļu dēļ. Tā kā apsūdzētais bija inficējies ar COVID-19 un atradās slimnīcas aprūpē, Beļģijas kasācijas tiesa konstatēja FM gadījumu, jo, lai apsūdzēto apmeklētu un uzklautu, būtu jāapmeklē slimnīca, kurā ārstējās daudzas ar COVID-19

---

⁵³ Ārvalstīs, biežāk Lielbritānijā un Amerikas Savienotajās Valstīs, ir ierasts lietot *Acts of God* kā vienu no nepārvaramās varas piemēriem. Visbiežāk ar šo jēdzienu apzīmē dabas katastrofas jeb situācijas, ko cilvēks nevarētu izraisīt.

⁵⁴ Eric A. Posner. The COVID-19 Pandemic and Force Majeure Clauses. The Legal 500. Pieejams: <https://www.legal500.com/guides/hot-topic/the-covid-19-pandemic-and-force-majeure-clauses/>

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid.

inficējušās personas un kurās bija pastiprināts inficēšanās risks, kā arī tas būtu pretēji kontaktēšanās ierobežošanai.⁵⁷

Lielbritānijā 2020. gada 17. martā lidmašīnu fraktētājs *Fibula* kā nomnieks vienpusēji atkāpās no lidmašīnu nomas līguma, atsaucoties uz FM apstākļiem – apturēti aviopārvadājumi starp Rumāniju un Turciju. Atkāpšanās brīdī *Fibula* bija iemaksājusi drošības naudu (ko vēlējās atgūt), bet nebija veikti nekādi maksājumi vai lidojumi. Ierobežojumi minētajā maršrutā tika noteikti tikai 2020. gada 28. martā un pēc līguma lidojumi šajā maršrutā bija jāuzsāk ne ātrāk kā 2020. gada 1. aprīlī.

Lielbritānijas Augstā tiesa (*High Court*) lietā *Fibula Air Travel Srl v Just-Us Air Srl* nekonstatēja FM apstākļu pastāvēšanu, jo attiecīgie ierobežojumi nepastāvēja līguma izbeigšanas paziņojuma brīdī. Tāpat arī tiesa norādīja, ka sakarā ar līgumu aviopārvadājumu ierobežojumiem būtu jāpastāv vismaz desmit dienas, līdz varētu izbeigt līgumu.⁵⁸ Šis spriedums parāda, ka pusēm ir rūpīgi jāseko līdzi līgumu noteikumiem un vienkārša atsaukšanās uz nepārvaramo varu var nelīdzēt, lai lauztu līgumu.

2.3. Apstākļu izmaiņas jēdziena izpratne un piemērošana

Ir svarīgi pieminēt, ka Latvija tiesību aktos apstākļu izmaiņu klauzula vispār nav pieminēta un par to ir arī samērā maz tiesu prakses un tiesību zinātnieku viedokļu. Ja FM ir sarežģīti izprotams koncepts Latvijas tiesībās, tad HC princips ir daudz mazāk apzināts.

Rakstā par HC kā izņēmumu no *pacta sunt servanda* principa, uz ko nereti atsaucas pat Augstākā tiesa, profesors Jānis Kārklīņš pauž ideju, ka, attīstoties sabiedrībai un palielinoties zinātniskajiem sasniegumiem un to nozīmei, līdzējs arvien mazāk varēja atsaukties uz nepārvaramo varu, jo zinātne mazināja to šķēršļu daudzumu, kuri nav pārvarami.

Šajā rakstā autors ir apkopojis tiesību literatūrā teikto (kurā analizēti trīs tiesību akti – Eiropas Savienības Kopējais modelis, UNIDROIT principi un Eiropas Līgumu tiesību principi) un izvirzījis piecas pazīmes attiecībā uz apstākļu izmaiņu:

1. Apstākļu izmaiņas rodas tikai pēc tam, kad līgums starp pusēm jau noslēgts.
2. Ir pārmērīgs apgrūtinājums jeb būtiski mainījies pušu pienākumu un tiesību apjoma līdzsvars.
3. Līdzēji nav šādu apstākļu izmaiņu paredzējuši līgumā vai nevarēja to objektīvi paredzēt.

⁵⁷ Bei V. Ieskats pandēmijas judikatūrā Eiropas Savienības frankofonajās valstīs. Jurista Vārds, 2021, Nr. 6.

⁵⁸ Bei V., Kalniņa V., Gailīte D., Piģēns K. Tiesu prakse ar pandēmiju saistītās lietās: dažādu valstu piemēri. Jurista Vārds, 2021, Nr. 6.

4. Līdzējs nav uzņēmieš šāda apstākļa izmaiņu risku.
5. Līdzējs, kurš atsaucas uz pārmērīgu apgrūtinājumu nekontrolē radušos apstākļus (šis minēts tikai UNIDROIT principos).⁵⁹

Ir skaidri redzams, ka šāds princips tā pašā būtībā ir pretējs LR likumdošanai, kas ļoti stingri pieturas pie līgumsaistošā principa, kas atrunāts Civillikuma 1587. pantā. Tomēr autore uzskata, ka ir svarīgi par šo principu runāt, lai varētu pareizi kvalificēt COVID-19 un tā sekas, kā arī iespējamu rīcību citās valstīs un starptautiski.

Tāpat autore piekrīt citur izskanējušiem viedokļiem par to, ka HC būtu nepieciešams kodificēt un regulēt arī Latvijas tiesībās, kaut vai tikpat nekonkrēti kā FM, bet pieļaut šīs klauzulas izmantošanas un piemērošanas iespēju.

Interesanti ir tas, ka Augstākā tiesa, kā jau iepriekš apskatīts, izmanto HC klauzulu un tās izpratni, lai nereti pamatotu vai paskaidrotu FM klauzulas piemērošanu, lai gan HC nav LR tiesībās pazīstams jēdziens.

B. Broka norāda, ka “gadījumos, ja notiek sevišķa apstākļu izmaiņa, līdzējiem ir pienākums veikt līguma noteikumu grozījumus (adaptāciju) jaunajai faktiskajai, ekonomiskajai vai juridiskajai situācijai, uzsverot, ka pamatmērķis ir veikt darbības nolūkā saglabāt līguma spēkā esamību”.⁶⁰

M. Pavlovičs maģistra darbā stāsta, ka, lai gan apstākļu izmaiņu klauzula (tāpat kā FM klauzula) ir vēsturiski pazīstama visos laikos, sākot ar romiešu tiesību pirmsākumiem, līdz mūsdienām šis princips nav attīstīts. Tas pamatojams ar faktu, ka dominējošais uzskats bijis – tiesības un pienākumi jāpilda, neskatoties uz noslēgtajām saistībām. Apstākļu izmaiņas klauzulas aktualizēšana tiesību teorijā kļūst nozīmīga tad, kad privāttiesiski noslēgtu līgumu izpildi sāk ietekmēt tieši ārējie ekonomiskie apstākļi.⁶¹ Šis ir redzams arī Latvijas tiesībās, kur princips *pacta sunt servanda* stāv pāri gandrīz visam. Pat pasaulē it kā tik ļoti pieņemto FM jēdzienu Latvijā piemēro nelabprāt un uzmanīgi.

---

⁵⁹ Kārklis J. Apstākļu izmaiņu klauzula kā izņēmums no *Pacta sunt servanda* principa. Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds “Saule”, 2014. Pieejams: https://www.dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/53konf/tiesibas/Karklins.pdf

⁶⁰ Broka B. Nepārvarama vara un sevišķi apgrūtināta līgumsaistību izpildes institūta būtība. Lekciju mācību materiāls studiju kursā “Saistību tiesības vispārīgā daļa”. Pieejams: http://home.lu.lv/~lilze/NLK/bakalauri_1/Saistibu_tiesibas/liigumi.pdf, 3. lpp

⁶¹ Pavlovičs. M. Apstākļu izmaiņu klauzula civiltiesībās. Maģistra darbs. Latvijas Universitāte, 2017. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/35691/307-57223-Pavlovics_Martins_mp11039.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 14. lpp.

M. Pavlovičs norāda, ka Latvijā un daudzās citās Eiropas valstīs, kuru tiesībās nav sastopama HC klauzula, šādas situācijas (kurās būtu nepieciešams pielietot HC klauzulu) tiek risinātas, izmantojot labas ticības principu.⁶²

M. Pavlovičs izvirza trīs kritērijus HC gadījumam:

1. Apstākļu izmaiņu iestāšanās laiks. Visos civiltiesību unifikācijas dokumentos apgrūtinošo apstākļu iestāšanās laiks paredzēts pēc līguma noslēgšanas. Tas pats attiecas arī uz nacionālajām civiltiesību sistēmām, piemēram, Francijas, Beļģijas, Itālijas, Krievijas un Lietuvas. Tas skaidrojams ar to, ka vēsturiski *rebus sic stantibus* princips paredz, ka “puses, slēdzot līgumu, ir stājušās tiesiskajās attiecībās, ņemot vērā tos apstākļus, kādi bija līguma noslēgšanas brīdī, nevis vēlākos apstākļus”, un jāpilda tie pienākumi, par kuriem tās vienojās līguma slēgšanas brīdī. Puse neuzņemas atbildību par apstākļiem, kuri ietekmējuši saistības pēc līguma noslēgšanas.⁶³
2. Faktu vai apstākļu objektīvi bija iespējams paredzēt. Nosacījums, ka apstākļus objektīvi nebija iespējams paredzēt, ir atrodams visos tiesību avotos, izņemot Francijas Civill kodeksu.
3. Fakts, ka puses nav spējušas kontrolēt saistības ietekmējušo apstākli. M. Pavlovičs norāda, ka, ņemot vērā, ka gan HC, gan FM klauzula ir attīstījušās no viena un tā paša principa, svarīgi būtu ņemt vērā FM kritērijus.⁶⁴

Eiropas kopējā modeļa III. – 1:110 pantā ir atrunāts tas, ko DCFR komentāros sauc par HC piemēru. Panta nosaukumā to sauc vienkārši par izmaiņām.

Pirmā daļa nosaka to pašu, ko LR Civillikums: “Saistības jāizpilda pat tad, ja izpilde kļuvusi apgrūtinošāka vai nu tāpēc, ka darbības izmaksas ir palielinājušās, vai tāpēc, ka vērtība tam, ko jāsāņem, ir samazinājusies.” Tomēr otrā daļa ir tā, kur sākas atšķirības. Tā nosaka tiesas iespējamo rīcību, ja saistību izpilde ārkārtējas apstākļu maiņas dēļ kļūst tik apgrūtinoša, ka būtu acīmredzami netaisni likt parādniekam izpildīt šo pienākumu. Tiesa var vai nu pienākumu mainīt, vai izbeigt saistības.

Protams, otro daļu var piemērot tikai tad, ja tiek izpildīti kritēriji:

- apstākļu maiņa notikusi pēc saistību rašanās brīža;

---

⁶² Pavlovičs M., 2017, 15. lpp.

⁶³ Ibid., 45. lpp.

⁶⁴ Ibid., 46. lpp.

- parādnieks tajā laikā nevarēja paredzēt (un no viņa to saprātīgi nevarēja gaidīt) apstākļu izmaiņu iespēju vai mērogu;
- parādnieks nav uzņēmies un nevar pamatoti uzskatīt, ka ir uzņēmies šādas apstākļu maiņas risku;
- parādnieks pamatoti un godprātīgi ir mēģinājis panākt sarunu ceļā samērīgu un taisnīgu to noteikumu korekciju, kas reglamentē pienākumu.⁶⁵

Pēc autores domām, pēdējais kritērijs ir īpaši svarīgs. Tas ir pieminēts jau iepriekš šajā darbā, kur to par svarīgu ir atzinuši arī citi autori. HC pielietošanas mērķis nevarētu būt saistību automātiska laušana vai neizpilde vispār – pirmajā vietā būtu jābūt esošo attiecību saglabāšanai un saistību noregulēšanai tā, lai tās varētu turpināt pildīt un ierobežot abu pušu iespējamus zaudējumus.

Izpētot viedokļus par COVID-19 krīzi, autores uzmanību īpaši piesaistīja Eiropas Tiesību institūta (turpmāk – ETI) principos par COVID-19 krīzi paustās idejas. ETI vērš uzmanību uz izmainījušos apstākļu klauzulu jeb, ja COVID-19 krīzes un pandēmijas laikā veikto pasākumu rezultātā saistību izpilde kļuvusi pārmērīgi grūta, tostarp ja izpildes izmaksas ir ievērojami pieaugušas, valstīm būtu jānodrošina, ka saskaņā ar labas ticības principu puses sāk pārrunas pat tad, ja tas nav paredzēts līgumā vai spēkā esošajos tiesību aktos.⁶⁶

---

⁶⁵ Eiropas kopējais modelis (DCFR).

⁶⁶ ELI Principles for the COVID-19 Crisis. European Law Institute, 2020. Pieejams: https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Principles_for_the_COVID-19_Crisis.pdf, pg. 11.

3. COVID-19 KĀ *FORCE MAJEURE* VĒRTĒJUMS

Iepriekšējās nodaļās bieži tika apskatīts viedoklis, ka COVID-19 un no tā izrietošās sekas un problēmas nav gluži FM apstākļi, taču ir kāds cits īpašs apstākļi vai pazīme.

Autores pašas novērojumi liecina, ka pandēmijas sākumposmā lielākā daļa sabiedrības nosliecās uz viedokli, ka COVID-19 ir FM gadījums, un citas iespējas netika apsvērtas. Mazliet vēlāk, gan iespaidojoties no tiesību zinātnieku viedokļiem, gan veicot konkrētu izpēti, vadošais viedoklis sāka nosvērties par labu tam, ka COVID-19 varētu būt kāds cits no līgumsaistošā spēka izņēmuma principiem.

Tomēr, autorei veicot izpēti visā darba rakstīšanas laikā, tapa skaidrs, ka vienots viedoklis joprojām nepastāv un tāds, visticamāk, radīsies tikai vairākus gadus pēc pandēmijas beigām. Joprojām ir visai maz pētījumu, zinātnieku viedokļu un tiesu spriedumu tieši par šo tēmu, tāpēc sabiedrības viedoklis bieži ir sadrumstalots. Lielākoties, meklējot atbildes uz pētījuma sākumā izvirzītajiem jautājumiem, autore saskārās ar atsevišķu autoru (visbiežāk juristu vai advokātu) viedokļiem interneta vietnēs. Secinājumus nācās izdarīt no vispārējiem un pieņemtajiem skaidrojumiem un viedokļiem par to, kas ir FM un HC gadījumi.

Saistoši un interesanti autorei šķita tiesu spriedumi, kuros tika lemts, ka ekonomiskā krīze nav uzskatāma par FM gadījumu. Lielā mērā tad, kad runa ir par līgumsaistību nepildīšanu COVID-19 pandēmijas dēļ, tas notiek tāpēc, ka ārējie ekonomiskie apstākļi ir pasliktinājušies un pamatīgi apgrūtinā saistību izpildi. COVID-19 savā ziņā var uzskatīt par vēl vienu ekonomisko krīzi.

Tajā pašā laikā citos spriedumos (lielākoties Amerikas Savienotajās Valstīs) FM klauzulās ir tieši atrunāts, ka nespēja samaksāt nav uzskatāma par FM gadījumu. Autorei par šo principu nav viennozīmīga viedokļa. No vienas puses, ja katrs, kurš ir ieslīdzis parādos, zaudējis īpašumu, apzagts u. tml., varētu iedarbināt FM klauzulu, tas ļoti negatīvi atspoguļotos uz darījumiem kā tādiem un līgumsaistošo spēku. No otras puses, ja pasaule ir nonākusi globālas pandēmijas varā, kas ir pilnībā no personas neatkarīgs notikums (šeit ļoti labi iederas jēdziens *Acts of God*), kas smagi ietekmē ekonomiku, vai tas nav uzskatāms par neparedzamu gadījumu, kura sekas nevar pārvarēt un no kura nevar izvairīties?

Laikā, kad epidemioloģiskie ierobežojumi bija vissmagākie, daudzām nozarēm bija aizliegts veikt saimniecisko darbību vairākus mēnešus (piemēram, kosmētikas nozare) vai arī saimnieciskā darbība bija ievērojami ierobežota (piemēram, pirmās nepieciešamības preču tirdzniecība), ievērojami kritās gan uzņēmēju, gan privātpersonu ienākumu. Ļoti daudzi cilvēki palika bez darba, un uzņēmumiem nācās pieteikt maksātnespēju. Šādu faktu nevar

saukt gluži par “nekādā veidā netraucē izpildīt maksājuma saistības” (atsaucoties uz Tieslietu ministrijas viedokli). Papildus ir svarīgi pieminēt, ka 2020. gadā Latvijā nabadzības riskam bija pakļauti 23,4 % procenti iedzīvotāju – par 1,8 % vairāk nekā 2019. gadā.⁶⁷

Viens no galvenajiem secinājumiem, kas autorei radies darba izstrādes laikā ir tas, ka LR civiltiesību regulējums ir ļoti nepilnīgs un kategorisks un tas ar steigu ir jāgroza. Lai cik ļoti likumdevējs gribētu atteikties no konkrētu jēdzienu definēšanas likumā, uzskatot likuma piemērotāju par saprātīgu personu, kas atklāt jēdziena nozīmi spēs pati, ir skaidrs, ka šāda pārliecība nevienu nenostāda labā pozīcijā. Viena no vienojošajām pazīmēm, ko autore ir novērojusi savā profesionālajā darbībā, – jo svarīgāks ir līgums (svarīgumu mērot līgumslēdzējušu prestižā, naudas līdzekļos, kas tiek apgrozīti, u. tml.), jo garāks ir definīciju saraksts līguma sākumā. Pēc autores domām, likums, kas regulē visu civiltiesību sistēmu un noteikumus valstī, ir vismaz tikpat svarīgs kā liela mēroga līgums. Protams, tas nenozīmē, ka ir jādefinē jebkurš jēdziens, kas tiek izmantots likumā. Īpaša uzmanība tiek pievērsta FM definīcijai, jo Latvijas tiesībās atklāt jēdziena nozīmi ir ļoti grūti.

Par piemēru jāņem šajā darbā apskatītie vienojošie civiltiesību dokumenti – UNIDROIT principi, Eiropas līgumtiesību principi un Eiropas kopējais modelis. Visos šajos dokumentos ir skaidri definēts FM/HC jēdziens, dodot tam kritērijus. Autore pilnībā piekrīt viedoklim, ka LR CL ir novecojis un tik sen rakstītu likumu būtu kārtīgi jāpārskata un jāgroza, lai regulējums atbilstu reālajai situācijai.

Šajā sakarā autore uzskata, ka ar steigu ir nepieciešams Latvijas civiltiesībās ieviest īpaši izmainījušos apstākļu institūtu un pārtraukt spītīgi un vecmodīgi bez atkāpēm turēties pie *pacta sunt servanda* principa.

Autore arī uzskata, ka likumdevējam vajadzēja un bija jāparedz, ka COVID-19 pandēmija, epidemioloģiskie ierobežojumi un valdības rīcība radīs apjukumu un nedrošību civiltiesību sakarā un ļoti daudzas personas meklēs atbildi uz jautājumu vai COVID-19 ir FM vai nē. Šī iemesla dēļ autore uzskata, ka COVID-19 pandēmiju regulējošie tiesību akti ir absolūti nepilnīgi.

Ņemot vērā, ka likumu grozīšana ir sarežģīts process, autore nebūt neuzskata, ka likumdevējam bija piepeši jānāk klajā ar konkrētu FM definīciju, ko tikpat labi varētu ierakstīt Civillikumā. Tomēr autore uzskata, ka vai nu Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likumā, vai Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likumā būtu bijis nepieciešams

---

⁶⁷ Oficiālās statistikas portāls. Galvenie rādītāji. Bezdarbs. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/darbs/bezdarbs/12014-bezdarbs?themeCode=NBBA>

iekļaut piezīmi (vai vismaz vēlāk to skaidrot) par to, kur īsti meklēt FM definīciju un kādā veidā varētu saprast, vai konkrētā situācija un krīze konkrētajās saistībās ir FM gadījums. Likumdevējs varēja atsaukties gan uz AT Senāta judikatūru, gan uz jau iepriekš minētajiem vienojošajiem civiltiesību dokumentiem.

Lai atbildētu uz galveno darbā uzstādīto jautājumu – vai COVID-19 (un pandēmijas izraisītās sekas) ir nepārvaramā vara, autore izvirza šādus kritērijus:

1. **Saistības radušās/līgums slēgts pirms pandēmijas nosacītā sākuma.** Šis kritērijs ir tas pats, kas “šķērslī saprātīga persona līguma slēgšanas brīdī nevarēja paredzēt”. COVID-19 gadījumā to var vienkāršāk attēlot, uzstādot tieši šādu jautājumu. Ja līgums ir slēgts pēc COVID-19 pandēmijas sākuma (Latvijā, visticamāk, par pandēmijas sākumu var uzskatīt 2020. gada 12. martu), tad lielu daļu ierobežojumu un pandēmijas efekta vajadzētu būt bijušai iespējai paredzēt. Tomēr šis kritērijs nav viennozīmīgs, jo 2020. gada martā būtu bijis grūti iedomāties, ka 2021. gada rudenī cilvēkiem bez vakcinācijas/pārslimošanas sertifikāta aizliegts iepirkties tirdzniecības centros.
2. **Šķērslis radies no personas vainas un rīcības neatkarīgu iemeslu dēļ.** Šis ir, pēc autores domām, visvieglāk piemērojamais kritērijs. Ja persona nevar sniegt manikīra pakalpojumus, jo to ir aizliegusi valdība, skaidrs, ka tas nav viņas vainas dēļ. Bet, ja persona nevar sniegt manikīra pakalpojumus, jo salona nomas līguma termiņš ir iztecējis, tas būs pavisam cits gadījums.
3. **Starp šķērslī un nespēju pildīt saistības ir cēloņsakarība.** Šis kritērijs sasaucas ar vadošo viedokli par COVID-19 pandēmiju un tās sekām – notiekošo nevar izmantot kā “plāksteri” un teikt, ka ir FM gadījums, jo ir izsludināts ārkārtas stāvoklis. Ja persona ir taksists, tad nekas visas COVID-19 pandēmijas laikā tai neaizliedza turpināt saimniecisko darbību un šis kritērijs neizpildās.
4. **No šī šķēršļa nebija iespējams izvairīties vai pārvarēt tā sekas.** Kritērijs ļoti līdzīgs iepriekšējam. Šajā sakarā autore īpaši vēlas akcentēt principu “[rīkoties] kā krietnam un rūpīgam saimniekam”. Ja, pat rīkojoties ar visaugstāko rūpību un uzmanību, sekas nemainās, tad kritērijs izpildās.
5. **Saistību izpilde ir neiespējama.** Kā jau iepriekš darbā noskaidrots, apgrūtināta saistību izpilde, kaut arī tā radītu milzīgus zaudējumus un neērtības, neatbilst FM gadījumam.

Ja izpildās visi pieci kritēriji, tad var uzskatīt, ka COVID-19 pandēmija/tās sekas tik tiešām ir nepārvaramā vara.

Runājot par īpaši izmainījušos apstākļu klauzulu, autore uzstāda tādas pašus kritērijus, lai noskaidrotu vai COVID-19 pandēmija/tās sekas ir HC gadījums, – ar izņēmumu, ka 5. kritērijs vairs nav “saistību izpilde ir neiespējama”, bet gan “saistību izpilde ir īpaši apgrūtināta”.

Vēl ļoti svarīgi ir pieminēt, ka, ja līgumā ir pielīgta FM vai HC klauzula, kur ir noteikts tieši tas šķērslis, uz ko puse vēlas atsaukties (pandēmija, saimnieciskās darbības apturēšana u. c.), tad, protams, tas skaitās kā FM/HC gadījums, neskatoties uz likumdevēja un tiesas izpratni.

Autores galvenais secinājums ir tāds, ka nav iespējams konkrēti pateikt, vai COVID-19 pandēmija ir nepārvaramā vara vai īpaši izmainījušies apstākļi – tas ir atkarīgs no konkrētās saistības.

Šajā sakarā autore vēlas arī piebilst, ka nepiekrīt dažādu tiesu spriedumiem, ka ekonomiskā krīze un maksātnespēja (vai tai pielīdzināma situācija) automātiski nav izņēmums no līgumsaistošā spēka, ja vien, piemēram, valdība nav aizliegusi norēķinus. COVID-19 krīze to ir īpaši pierādījusi. Lai gan norēķini nevienā mirklī netika aizliegti, vairākām nozarēm ilglaicīgi bija aizliegts veikt saimniecisko darbību (kas ir to galvenais ieņēmumu avots) un tāpēc šajās nozarēs esošajiem uzņēmumiem bija īpaši apgrūtināta saistību izpilde. Autore var pārliecināti apgalvot, ka ļoti liela daļa no ierobežotajām nozarēm varētu atsaukties uz HC gadījumu, ņemot vērā iepriekš paustos kritērijus.

Līdz ar šo autores sākotnēji uzstādītā hipotēze ir pierādījusies aplama.

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. LR Civillikums būtu jāgroza, tajā konkrēti noregulējot gan nepārvaramās varas, gan īpaši izmainījušos apstākļu jēdzienu.

CL 1587. pants būtu izsakāms šādā redakcijā:

1587. Tiesīgi noslēgts līgums uzliek līdzējam pienākumu izpildīt apsolīto un tas, ka saistību izpilde vēlāk kļuvusi apgrūtinošāka vai rada zaudējumus, nedod vienai pusei tiesību atkāpties no līguma, kaut arī atlīdzinot otram zaudējumus.

Ja saistību izpilde objektīvi ārkārtējas apstākļu maiņas dēļ kļūst tik apgrūtinoša, ka būtu acīmredzami netaisni likt parādniekam izpildīt šo pienākumu, līdzējiem ir pienākums veikt pārrunas, lai grozītu līgumu vai to izbeigtu. Līdzēji var atsaukties uz apstākļu izmaiņām, ja:

- 1) *apstākļu izmaiņas notikušas pēc līguma noslēgšanas un slēgšanas brīdī tās nebija iespējams saprātīgi paredzēt;*
- 2) *no apstākļu izmaiņām nebija iespējams izvairīties un tās pārvarēt;*
- 3) *apstākļu izmaiņas ir radušās nesaistīti no puses darbības vai bezdarbības;*
- 4) *puse nav uzņēmusies apstākļu izmaiņas risku.*

Ja līdzēji saprātīgā laikā nespēj panākt vienošanos par līguma grozījumiem vai izbeigšanu, puses ir tiesīgas prasīt tiesai vai nu līgumu izbeigt, nosakot izbeigšanas datumu, vai grozīt līgumu, lai tā izpilde vairs nav acīmredzami netaisnīga.

CL būtu jāpapildina ar 1773.¹ pantu šādā redakcijā:

1773.¹ Šķērslis uzskata par nepārvaramo varu, ja tiek izpildīti šādi kritēriji:

- 1) *šķērslis radies pēc līguma noslēgšanas un līguma slēgšanas brīdī to saprātīgi nevarēja paredzēt;*
- 2) *no šķēršļa nav iespējams izvairīties un tā sekas nav iespējams pārvarēt;*
- 3) *šķērslis nav radies puses vai tās kontrolē esošas personas rīcības dēļ;*
- 4) *šķērslis saistību izpildi ne tikai apgrūtina, bet padara neiespējamu.*

2. Gan Latvijā, gan starptautiski vēl nav vienota un konkrēta izpratne par to, vai COVID-19 pandēmija un tās izraisītā krīze ir nepārvaramās varas/īpaši izmainījušos apstākļu gadījums.
3. COVID-19 pandēmija un tās sekas (valdību izsludinātie ierobežojumi, ārkārtas situācijas) pašas par sevi vēl nenozīmē, ka ir iestājusies nepārvaramā vara un saistības drīkst nepildīt. Ir nepieciešams uz katru saistību skatīties atsevišķi, tai piemērojot nepārvaramās varas kritērijus. Tas, ka viena saistība COVID-19 dēļ ir apgrūtināta vai neiespējama, nenozīmē, ka tas pats attiecas arī uz visām pārējām saistībām.
4. Atšķirībā no tiesību zinātnē esošā valdošā uzskata tas, ka saistības izpilde ir neiespējama vai apgrūtināta ekonomiskā stāvokļa dēļ (ekonomiskā krīze, maksātnespēja, ienākumu sarukums) automātiski neizslēdz iespēju, ka varētu pastāvēt nepārvaramā vara vai īpaši izmainījušies apstākļi. Katru situāciju nepieciešams vērtēt atsevišķi, izvērtējot šķēršļa ietekmi uz konkrētās saistības izpildi.
5. COVID-19 sakarā, lai noteiktu, vai ir iestājusies nepārvaramā vara, vajadzētu piemērot šādus kritērijus: saistības radušās/līgums slēgts pirms pandēmijas nosacītā sākuma, šķērslis radies no personas vainas un rīcības neatkarīgu iemeslu dēļ, starp šķērslis un nespēju pildīt saistības ir cēloņsakarība, no šī šķēršļa nebija iespējams izvairīties vai pārvarēt tā sekas, saistību izpilde ir neiespējama. Ja izpildās visi pieci, ir iestājies nepārvaramās varas gadījums.
6. Lai noteiktu, vai COVID-19 sakarā ir iestājusies īpaši izmainījušies apstākļi, vajadzētu piemērot šos kritērijus: saistības radušās/līgums slēgts pirms pandēmijas nosacītā sākuma, šķērslis radies no personas vainas un rīcības neatkarīgu iemeslu dēļ, starp šķērslis un nespēju pildīt saistības ir cēloņsakarība, no šī šķēršļa nebija iespējams izvairīties vai pārvarēt tā sekas, saistību izpilde ir īpaši apgrūtināta. Ja izpildās visi pieci, ir iestājusies īpaši izmainījušies apstākļi.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Grāmatas

1. Bitāns A. Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: a AGB, 1997.
2. Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne, 1977.
3. McKendrick E. Force Majeure and frustration of contract. Second edition. Informa law from Routledge, 1995.
4. Torgāns K. Saistību tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018.
5. Torgāns K., Kārklīšs J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017.

Atsevišķi raksti grāmatu ietvaros, rakstu krājumi, likumu komentāri u.c.

1. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Saistību tiesības (1401.–2400. p.). Rīga, Mans īpašums, 1998.
2. Kārklīšs J. Apstākļu izmaiņu klauzula kā izņēmums no *Pacta sunt servanda* principa. Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds “Saule”, 2014. Pieejams: https://www.dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/53konf/tiesibas/Karklins.pdf
3. Eiropas kopējā modeļa (DCFR) komentāri.

Periodika

1. Bei V. Ieskats pandēmijas judikatūrā Eiropas Savienības frankofonajās valstīs. Jurista Vārds, 2021, Nr. 6.
2. Bei V., Kalniņa V., Gailīte D., Piģēns K. Tiesu prakse ar pandēmiju saistītās lietās: dažādu valstu piemēri. Jurista Vārds, 2021, Nr. 6.
3. Jarkina V., Niklase K. Nepārvaramā vara kā pamats līguma izbeigšanai un nepieciešamie Civillikuma grozījumi. Jurista Vārds, 2020, Nr. 26.
4. Jarkina V. Covid-19 un tieslietas: īsumā par visu. Jurista Vārds, 2020, Nr. 12.

Latvijas normatīvie akti

1. Latvijas Republikas Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [08.11.2021. red.]

2. Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums: LV likums. Pieņemts 05.06.2020. [23.03.2022. red.]
3. Covid-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likums: LV likums. Pieņemts 05.06.2020. [26.03.2022. red.]
4. Likums Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli: LV likums. Pieņemts 07.03.2013. [12.06.2021. red.]
5. Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai: Ministru kabineta 2021. gada 28. septembra noteikumi Nr. 662. [11.10.2021. red.]
6. Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu: Ministru kabineta 2021. gada 9. oktobra rīkojums Nr. 720 [09.10.2021. un 15.11.2021. red.]

Eiropas Savienības un starptautiskie normatīvie akti

1. Eiropas Savienības Tiesas statūti. Trešais protokols. Parakstīts 25.03.1957. Romā.
2. Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par starptautiskajiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem. Pieņemta 19.06.1997.
3. Apvienoto Nāciju Organizācijas Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām. Pieņemta 23.05.1969.
4. Eiropas Parlamenta un Padomes regula (EK) Nr. 261/2004, ar ko paredz kopīgus noteikumus par kompensāciju un atbalstu pasažieriem sakarā ar iekāpšanas atteikumu un lidojumu atcelšanu vai ilgu kavēšanos un ar ko atceļ regulu (EEK) Nr. 295/91. Pieņemta 11.02.2004.
5. Eiropas Parlamenta un Padomes regula (EK) Nr. 861/2007, ar ko izveido Eiropas procedūru maza apmēra prasībām. Pieņemta 11.07.2007.
6. Eiropas Parlamenta un Padomes regula (EK) Nr. 1869/2006, ar ko izveido Eiropas maksājuma rīkojuma procedūru. Pieņemta 12.12.2006.
7. Eiropas Parlamenta un Padomes regula (EK) Nr. 805/2004, ar ko izveido Eiropas izpildes rīkojumu neapstrīdētiem prasījumiem. Pieņemta 21.04.2004.
8. UNIDROIT Starptautiskie komerclīgumu principi 2016.
9. Eiropas kopējais modelis (DCFR).

Latvijas tiesu prakse

1. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 30.01.2013. spriedums lietā Nr. SKC-644/2013. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba>

2. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 26.01.2011. spriedums lietā Nr. SKC-11/2011.
3. Augstākās tiesas Civillietu departamenta 12.12.2014. spriedums lietā Nr. SKC-179/2014. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba>
4. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 25.04.2016. spriedums lietā Nr. C24180213. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi>
5. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 18.02.2021. spriedums lietā Nr. C29346820. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi>

Eiropas Savienības un starptautisko tiesu prakse

1. EST 11.07.1968. spriedums lietā *Firma Schwarzwaldmilch GmbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Fette*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61968CJ0004>
2. EST 22.12.2008. spriedums lietā *Friederike Wallentin-Hermann v Alitalia - Linee Aeree Italiane SpA*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62007CJ0549>
3. EST 12.05.2011. spriedums lietā *Andrejs Eglītis and Edvards Ratnieks v Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62010CJ0294>
4. EST 21.03.2013. spriedums lietā *Novontech-Zala kft. v. Logicdata Electronic & Software Entwicklungs GmbH*. Pieejams:
<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=7E08259B5F95AD22F3E4D05C8F94C8CA?text=&docid=135741&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=538>

Avoti internetā

1. Advokātu birojs “Tamberga & Partneri”. Force Majeure. Pieejams: <http://www.tamberga.lv/index.php/lv/blogs-189/item/289-force-najeure> [Skatīts: 10.05.2022.]
2. Banerjee Roy. What is a hardship clause? Pieejams: <https://www.kppblaw.com/what-is-a-hardship-clause/> [Skatīts: 08.05.2022.]
3. Centrālā statistikas pārvalde. 2020. gadā pieauga nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaits. 27.12.2021. Pieejams: <https://lvportals.lv/dienaskartiba/336258->

[2020-gada-pieauga-nabadzibas-riskam-paklauto-iedzivotaju-skaitis-2021#_ftn1](#)

[Skatīts 18.04.2022.]

4. “Ellex Kļaviņš”. COVID-19 un nepārvarama vara: Ko darīt ar pašreizējām līgumsaistībām un kā līgumus slēgt turpmāk? Pieejams: <https://ellex.legal/lv/covid-19-un-neparvarama-vara/> [Skatīts: 10.05.2022.]
5. Eric A. Posner. The COVID-19 Pandemic and Force Majeure Clauses. The Legal 500. Pieejams: <https://www.legal500.com/guides/hot-topic/the-covid-19-pandemic-and-force-majeure-clauses/> [Skatīts: 17.04.2022.]
6. European Commission. COVID-19: Q&A on the temporary impact on contractual procedures. Pieejams: https://ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/covid-19-faq-impact-contractual-procedures_en.pdf [Skatīts: 17.04.2022.]
7. Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera. *Force majeure* izziņa. Pieejams: <https://www.ltrk.lv/lv/content/231> [Skatīts: 10.05.2022.]
8. Oficiālās statistikas portāls. Datubāze. UFF020. Komersantu peļņa vai zaudējumi (milj. eiro) 1995–2020. Pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_ENT_UF_UFF/UFF020/ [Skatīts 09.04.2022.].
9. Oficiālās statistikas portāls. Galvenie rādītāji. Bezdarbs. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/darbs/bezdarbs/12014-bezdarbs?themeCode=NBBA> [Skatīts 09.04.2022.].
10. Tieslietu ministrija. Covid-19 ierobežojumi un nepārvaramās varas apstākļi civiltiesiskajās attiecībās. 25.06.2020. Pieejams: <https://lvportals.lv/viedokli/317430-covid-19-ierobezojumi-un-neparvaramas-varas-apstakli-civiltiesiskajas-attiecibas-2020> [Skatīts 11.04.2022.]
11. Trans-Lex Principles. Principle No.VIII.1 – Hardship: Requirements. Pieejams: https://www.trans-lex.org/951000/_hardship:-requirements/ [Skatīts: 08.05.2022.]
12. Valsts ieņēmumu dienests. Statistika. Nodokļu maksātāji. Pieejams: <https://www.vid.gov.lv/lv/statistika/nodoklu-maksataji> [Skatīts 09.04.2022.].
13. WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard. Pieejams: <https://covid19.who.int/> [Skatīts 09.04.2022.].

Citi avoti

1. Broka B. Nepārvarama vara un sevišķi apgrūtināta līgumsaistību izpildes institūta būtība. Lekciju mācību materiāls studiju kursā “Saistību tiesības vispārīgā daļa”
Pieejams: http://home.lu.lv/~lilze/NLK/bakalauri_1/Saistibu_tiesibas/liigumi.pdf
2. ELI Principles for the COVID-19 Crisis. European Law Institute, 2020. Pieejams:
https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Principles_for_the_COVID-19_Crisis.pdf [Skatīts: 17.04.2022.]
3. Eurojuris International Contracts & Litigation Group. Hardship provisions & hardship clauses in international business contracts. July 2016. Pieejams:
https://www.eurojuris.at/fileadmin/MemberArea/Files/EJ_International/Practice_Groups_Documents/International_Litigation_ADR_Contracts/Hardship-clause-2016.pdf [Skatīts: 08.05.2022.]
4. Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras 28.04.2020. vēstule biedrībai “Lakra”. Pieejama kā 1. pielikums.
5. Likumprojekts “Grozījumi Civillikumā”. 27.07.2007. Pieejams:
https://www.saeima.lv/Likumdosana/9S_DK/lasa-dd=LP0528_0-1.htm Skatīts: 08.05.2022.
6. Pavlovičs. M. Apstākļu izmaiņu klauzula civiltiesībās. Maģistra darbs. Latvijas Universitāte, 2017. Pieejams:
https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/35691/307-57223-Pavlovics_Martins_mp11039.pdf?sequence=1&isAllowed=y

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Bakalaura darbs “COVID-19 kā *force majeure*: prakse un problemātika” izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: _____ (Elizabete Vegnere)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Vadītājs: prof. Dr. iur. Jānis Kārklis _____ . ____ . 2022.

Recenzents/-e: _____

Darbs iesniegts Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Civiltiesisko zinātņu katedrā ____ . ____ . 2022.

Dekānes pilnvarotā persona: metodiķe _____

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

____ . ____ . 2022. prot. Nr. _____ .

Komisijas sekretārs/-e: _____

1. PIELIKUMS

Rīgā

28.04.2020. Nr. 2020/432

Uz 27.04.2020. bez Nr.

Biedrība "Lakra",
Reģ. Nr.40008259621,
Dzirnavu iela 60A, Rīga,
LV-1050

Par nepārvaramas varas apstākļiem

2020.gada 16.aprīlī biedrība "Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera", reģistrācijas Nr. 40003081501 (turpmāk - LTRK) saņēma biedrības "Lakra" iesniegumu, kurā tiek lūgts sniegt skaidrojumu par nepārvaramas varas apstākļiem.

Tiesību teorijā atzīts, ka pastāv sevišķi izņēmumi, kad pieļaujama atkāpe no līguma izpildes pienākuma un neiestājas civiltiesiskā atbildība par līguma nosacījumu neizpildi. Kā viens no šādiem izņēmumiem ir nepārvaramas varas apstākļu iestāšanās. Tomēr tam ir noteikti arī īpaši kritēriji, kuriem izpildoties, puse ir tiesīga atsaukties uz šo doktrīnu un nepildīt ar līgumu uzņemtās saistības.

Tiešs jēdziena "Force Majeure" jeb „nepārvarama vara” skaidrojums Latvijas Republikas normatīvajos aktos nav dots. Tādēļ uz to var tikt attiecināti gan romiešu tiesībās apzīmētie apstākļi (dabas stihijas, zemestrīces, ūdensplūdus, ugunsgrēkus, kā arī sociālas parādības, kuras cilvēks saviem spēkiem nevar pārvarēt – laupīšanas, sacelšanās, bandītu uzbrukumu postījumus), gan UNIDROIT Starptautisko komercīgumu principu 7.1.7.pantā ietvertais formulējums, gan Latvijai saistošās Apvienoto Nāciju Organizācijas 1980.gada 11.aprīļa (Vīnes) Konvencijas par starptautiskajiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem 79.panta 1.punkta formulējums, kā arī tiesību zinātnē dotā nepārvaramas varas definīcija vai vispārīgs skaidrojums, turklāt minētais uzskaitījums nav izsmēlošs (sk. Augstākās tiesas Senāta 2009.gada 11.februāra spriedumu lietā Nr. SKC-30/2009, Augstākās tiesas 2014.gada 12.decembra sprieduma lietā Nr. SKC-179/2014 11.2.punktu).

Proti, nepārvaramas varas koncepcija sastāv no četriem elementiem:

- 1) notikums, no kura nav iespējams izvairīties un kura sekas nav iespējams pārvarēt;
- 2) saprātīga persona līguma noslēgšanas brīdī notikumu nevarēja paredzēt;
- 3) notikums nav iestājies puses vai tās kontrolē esošas personas rīcības dēļ;
- 4) notikums saistību izpildi padara ne tikai apgrūtināšu, bet neiespējamu (sk. Tom Southerington. Impossibility of Performance and Other Excuses in International Trade // <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/southerington.html>, citēts pēc L. Škoba, I. Sakārne, S. Novicka. 1980.gada ANOKonvencijas par starptautiskajiem preču pirkuma līgumiem pamatjautājumi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004,194.lpp.).

Arī LTRK izvērtējot nepārvaramas varas apstākļu esamību vai neesamību balstās uz šo augstāk minēto koncepciju.

Tomēr ne tikai nepārvaramas varas koncepcijai ir savi elementi, bet arī tiesiskam darījumam Civillikumā ir noteiktas sastāvdaļas (elementi), kuru ievērošana rada darījumam tiesiskas sekas un nodrošina no tā izrietošo tiesību aizsardzību.

Civillikuma 1404. pantā ir uzskaitīti pieci darījumam nepieciešamie elementi, nosakot, ka katrā tiesiskā darījumā jāņem vērā dalībnieki, priekšmets, gribas izteikums, sastāvdaļas un forma. Tāpēc vienlaicīgi ir jāņem vērā ne tikai apstākļu atbilstība vispārējai nepārvaramas varas koncepcijai, bet jāvērtē arī paša darījuma elementi, it īpaši līgumslēdzēju privātās gribas izpausme attiecībā uz jautājumiem par nepārvaramas varas apstākļu konstatāciju.

Pie tiesiska darījuma būtības atbilstoši Civillikuma 1427.pantam pieder tā taisītāja gribas izteikums, bet divpusējā vai vairākpusējā darījumā vajadzīgs visu tā dalībnieku saskanīgs gribas izteikums. Notikums, kas viena līguma ietvaros var tikt atzīts par nepārvaramas varas apstākļiem, cita līguma ietvaros pie tiem pašiem faktiskajiem apstākļiem var arī nekvalificēties par tādiem. Tādēļ arī katrā konkrētajā gadījumā nepieciešams izvērtēt to, vai pastāvošie faktiskie apstākļi atbilstoši Līguma dalībnieku rakstiski izteiktajai gribai var tikt atzīti par nepārvaramas varas apstākļiem. Turklāt, lai identificētu nepārvaramas varas apstākļu esamību, vienlaicīgi ir nepieciešams konstatēt līguma izpildes neiespējamību, kur šai līguma izpildes neiespējamībai ir jābūt absolūtai.

Šobrīd LTRK tiek saņemti ļoti daudz iesniegumi ar lūgumu atzīt apgrozījuma samazinājumu un klientu trūkumu par nepārvaramas varas apstākļiem, tādējādi jaucot divus atšķirīgus tiesību institūtus - sevišķi izmainījušies apstākļi (clausula rebus sic

stantibus-Latīnu valoda; Hardship clause- Angļu valoda) un nepārvaramas varas apstākļi (Force Majeure). Sevišķus izmainījušos apstākļus var dēvēt arī par līguma izpildes grūtībām, kas iestājas:

- 1) neatkarīgi no līdzēju gribas un pēc līguma noslēgšanas;
- 2) līdzēji nevar novērst un kontrolēt šos apstākļus;
- 3) tie grauj noslēgtā līguma mērķi, kur katram līdzējam ir sava mantiskā interese, izmainot saistību līdzsvaru un ekonomiskās ekvivalences pamatu.

Sevišķu izmainījušos apstākļu institūta definējums ir iekļauts tiesību zinātnieku izstrādātajās Eiropas līgumtiesību principu (Principles of European Contract Law 2000) normās. Izstrādājot šos principus, to pamatā tika ņemtas ES dalībvalstu tiesību sistēmu normas. Eiropas līgumtiesību principu 6:111.panta otrajā daļā ir noteikti izņēmumi līgumu izpildē gadījumos, kad saistību izpilde kļūst pārmērīgi apgrūtināša sakarā ar apstākļu izmaiņām. Tad pusēm ir pienākums veikt pārrunas, lai izmainītu līgumu vai to izbeigtu. Savukārt, ja puses nespēj panākt vienošanos par līguma izmaiņām vai tā izbeigšanu, jautājuma izlemšana tiek nodota tiesai, kurai ir jāizlemj, vai nu izbeigt līgumu, nosakot tā beigu datumu, vai arī pārveidot līgumu, vienlīdzīgi sadalot ieguvumus un zaudējumus starp pusēm apstākļu izmaiņu dēļ.

Tomēr Latvijas Civillikumā ir noteikts vispārējais līguma saistošā spēka princips, kas nosaka, ka līgumi ir jāpilda neatkarīgi no vēlākām grūtībām (CL 1587.pants), tādēļ regulējums, kas paredzēts kā Eiropas līgumtiesību principu 6:111.pantā, būs piemērojams tikai tajos gadījumos, kad atsauci uz sevišķiem izmainītiem apstākļiem (Hardship clause) puses būs iekļāvušas līgumā kā īpašu izņēmumu no līguma izpildes pienākuma.

Saskaņā ar augstāk minēto ir redzams, ka abiem tiesību institūtiem ir daudz kopīgu iezīmju, tādas kā neparedzamība un nespēja tos kontrolēt, tomēr pastāv arī būtiska atšķirība, jo sevišķi izmainījušies apstākļi padara līguma izpildi tikai pārmērīgi apgrūtinātu vai ekonomiski neizdevīgu, tomēr izpildāmu, bet pie nepārvaramas varas apstākļiem līguma izpildes neiespējamībai ir jābūt absolūtai.

Tāpēc arī tiesu praksē tiek norādīts, ka ļoti būtiski ir savstarpēji nošķirt šos divus dažādos tiesību institūtus. Proti, ir nošķirams nepārvaramas varas gadījums no grūtībām, kad kāds notikums būtiski maina līguma līdzsvaru (piemēram, vienas puses izpildes izmaksas ir pieaugušas vai arī izpildījuma, ko saņem puse, vērtība ir

samazinājusies) . Jāatzīmē, ka līdzšinējā tiesu praksē līguma izpildes finansiāla neiespējamība – jeb, izsakoties tiešāk, naudas trūkums – nav tikusi uzskatīta par nepārvaramu varu. Tas ir saprotami, jo iespēja norēķināties ir atkarīga ne tikai no naudas plūsmas, bet arī no uzkrājumiem, uzņēmuma aktīviem un citiem būtiskiem faktoriem.

Vienlaicīgi, jāņem vērā arī civilajās tiesiskajās attiecībās valdošais privātautonomijas jeb līgumu brīvības princips, kur puses var izlemt iekļaut līgumā atsauci uz kādu no augstāk minētajiem tiesību institūtiem vai neiekļaut. Puses brīvi var izvēlēties saistībā ar piemērojamos nosacījumus tiktāl, ciktāl to neierobežo likuma imperatīvās normas. Starptautiskā Tirdzniecības palāta (ICC) ir izstrādājusi informatīvo materiālu un rekomendācijas nepārvaramas varas apstākļu un sevišķi izmainījušos apstākļu klauzulu (Hardship clause) iekļaušanai un piemērošanai līgumos (<https://iccwbo.org/publication/icc-force-majeure-clause-2003icc-hardship-clause-2003/>).

Ar cieņu,

Valdes priekšsēdētājs

J.Endziņš

R.Āboliņš

+371 26549905

Raimonds.Abolins@chamber.lv

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu.